

izvirni znanstveni članek

UDK 623.4(497.4)"10/15":001.4

prejeto: 20. 3. 2001

Tomaž Nabergoj

dipl. arheolog in dipl. zgodovinar, Narodni muzej Slovenije, Muzejska ulica 1, SI-1000 Ljubljana

Habent sua fata gladii, habent sua fata arma!*

(Prispevek k izrazju za orožje in bojno opremo v srednjeveških pisnih virih za slovenski prostor)

IZVLEČEK

Avtor, izhajajoč iz obdelave arheoloških najdb srednjeveških mečev, obravnava izrazje za orožje in bojno opremo v srednjeveških pisnih virih za slovenski prostor (ok. 1000–1500). V uvodu predstavi metodološka izhodišča raziskav orožja in bojne opreme, raziskave pri nas in probleme interpretacije izrazov. Temeljni del članka je abecedni seznam 308 latinskih, nemških in italijanskih izrazov, zbranih iz objavljenih in še iz nekaj neobjavljenih pisnih virov. Navedeni so izvirni izraz, slovenski prevod(i), vir z natančnim mestom navedbe in datacija. Članek naj vzpodbudi sistematično iskanje, zbiranje in preučevanje podatkov o orožju in bojni opremi, v povezavi oziroma primerjalno z drugimi vrstami virov (materialni, likovni). Cilji raziskav naj bodo tako funkcionalna, tipološka in kronološka določitev predmetov (ali izrazov in upodobitev zanje) kot tudi in predvsem iskanje kontekstov, v katerih so ljudje različnih družbenih skupin in slojev srednjeveške družbe uporabljali orožje in bojno opremo.

KLJUČNE BESEDE

orožje, bojna oprema, srednji vek, pisni viri, terminologija

SUMMARY

HABENT SUA FATA GLADI, HABENT SUA FATA ARMA!

(A CONTRIBUTION TO TERMS FOR WEAPONS AND COMBAT GEAR IN WRITTEN MIDDLE AGES SOURCES FOR THE SLOVENE TERRITORY)

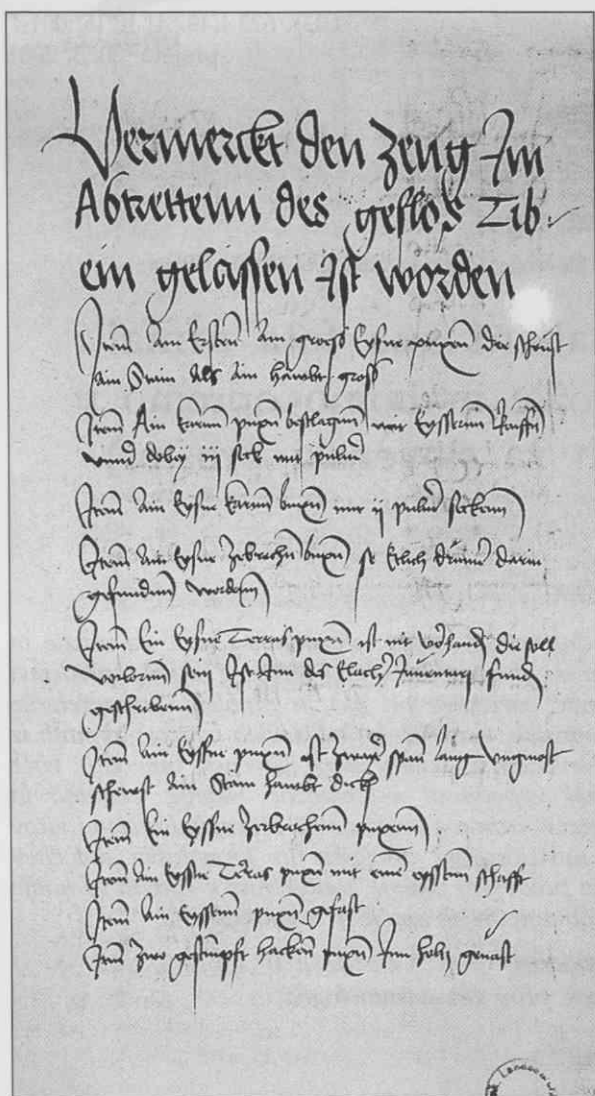
The author deals on the basis of archaeological finds of medieval swords with the terminology for weapons and combat gear in the medieval written sources for the Slovene space (around the years 1000–1500). In the introduction Nabergoj presents the methodological starting-points for researching weapons and combat gear, researches in Slovenia and the problems of interpretation of terms. The fundamental part of the article is the alphabetical index of 308 Latin, German and Italian expressions, collected from published and from some not published written sources. Quoted are the original expression, the Slovene translation, the source with the precise place of statement and dating. The article is to encourage systematic search, collecting and studying data on weapons and fight gear in connection and comparison with other types of sources (material, artistic). The aims of researches should be as well the functional, typological and chronological determination of objects (or terms and illustrations for them) as and above all seeking contexts in which people of different social groups and strata of the medieval society used the weapons and combat gear.

KEY WORDS

Weapons, Combat Gear, Middle Ages, Written Sources, Terminology

* Knjige imajo svojo usodo (Terentianus Maurus, De litteris, syllabis et metris, Carmen heroicum 258: *Pro captu lectoris habent sua fata libelli*) - meči in drugo orožje prav tako.

Članek je nastal s podporo fundacije *Open Society Support Foundation* oziroma njenega komiteja *Research Support Scheme* iz Prage, štipendija št. 824/1998.

Urbar za Devin za leto 1494, str. 3: začetek seznama orožja na devinskem gradu (neobjavljeno, hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu).
(foto: Marko Habič)

OD PREDMETOV K BESEDAM

Prvotni namen našega brskanja za srednjeveškimi izrazi je bil osvetliti arheološke in druge (naključne) najdbe srednjeveških mečev, ki jih v svojih zbirkah hrani Narodni muzej Slovenije, posebno najdbe iz reke Ljubljanice. Iz obdobja visokega in poznega srednjega veka oziroma od 12. do 15. stoletja jih je skupno 20, za katere poznamo natančno najdiščno lokacijo v reki ali vemo vsaj to, da izhajajo iz Ljubljanice (dveh najdenih rezil iz zgodnjega srednjega veka, datiranih v 6. stoletje, tu nismo upoštevali). Poleg teh iz omenjene reke poznamo še sedem drugih mečev, ki so v zasebni lasti, a so nam bili dostopni za dokumentiranje oziroma so bili objavljeni – vseh je

torej 27.¹ V muzeju hranimo tudi sedem mečev iz tega obdobja, za katere najdiščni podatki manjkajo (z izjemo meča z Ajdovskega gradca pri Vranju nad Sevnico). V drugih javnih zbirkah v Sloveniji pa smo doslej zasledili en sam meč v Pokrajinskem muzeju v Celju, najden v reki Voglajni,² rezilo meča ptujskega mestnega sodnika v Pokrajinskem muzeju Ptuj³ in en meč v Posavskem muzeju Brežice; tega so našli v strugi Save pri Krškem.⁴ Tri srednjeveške meče hrani za javnost odprta zbirka Janeza J. Švajncerja v Vojnem muzeju v Logatcu.⁵

Obravnavata takšnega specifičnega fonda srednjeveških najdb, ki je tu izbran le kot ponazorilo, odpira več vprašanj, tako splošnih, posebno metodoloških, kot tudi konkretnih. V primeru mečev je na podlagi njihove "notranje evidence" (oblika in funkcija meča oziroma njegovih sestavnih delov, način izdelave, znaki in napisi na meču) predmete mogoče določiti tipološko in kronološko. Podatki "zunanje evidence", pomembni za bolj celostno interpretacijo gradiva, posebno izvor, najdiščni (arheološki) kontekst in celo morebitna omemba v sočasnem pisnem viru, pa so nam žal le redko na voljo. Kako torej meče umestiti v primeren, vsaj splošen arheološki / zgodovinski okvir, če ne že kar v konkretno zgodbo? Tak okvir se nam zdi pomemben predvsem zato, ker bi bilo v njem meče kot izjemne in doslej v mnogočem prezrte najdbe morebiti mogoče interpretirati glede na zgodovinska dogajanja oziroma "proces" v obravnavanem obdobju pri nas, hkrati pa poiskati omejitve in probleme takšnih interpretacij. Predvidevamo npr., da meči kot izrazito nadregionalni predmeti s svojim izvorom v orožarskih delavnicah, kar v nekaterih primerih nakazujejo techno-

- 1 Matija Žargi, kataloške enote v katalogu: Lozar Štamcar (ur.), *Gotika v Sloveniji – svet predmetov*, Narodni muzej 1995, Ljubljana 1995, str. 324 in kat. št. 2.3.11, str. 349–351 in kat. št. 3.2.43, 44, 46–50, 54; Svoljšak et al., *Novo gradivo v Arheološkem oddelku Narodnega muzeja v Ljubljani (pridobljeno v letih od 1987 do 1993)*, Varstvo spomenikov 36/94-95, Ljubljana 1997, str. 262–263 in kat. št. 66/1-3, str. 264 in kat. št. 71/2. Katalog in podrobnejša obravnavata vseh mečev sta v pripravi.
- 2 *Vodnik po zbirkah Pokrajinskega muzeja Celje*, Celje 1983, str. 77, in Tanja Badovinac, kataloška enota v: *Grofje Celjski, katalog razstave* (ur. Rolanda Fugger Germadnik), Pokrajinski muzej Celje 1999, Celje 1999, str. 18, št. 10.
- 3 *Zakladi, pričevanja Ptuja in Ormoža*, katalog razstave v Ljubljani, Ljubljana 1987, str. 28–30 in 45, in Dušan Kos, *Kdor z mestom ne trpi, naj se z mestom ne krepi. Ptujski statut iz leta 1376, člen 94*, katalog razstave na Ljubljanskem gradu ob Dnevih evropske kulturne dediščine, 23. september do 10. oktober 1998, Ljubljana 1998, str. 36, št. 13.
- 4 Stanko Škaler, *Krško*, Varstvo spomenikov XVII-XIX/1, Ljubljana 1974, str. 171.
- 5 Za meč iz Murskih Črncev glej J. J. Švajncer, *Vojna in vojska zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1992, str. 32.

loške in tipološke posebnosti ter znaki oziroma okrasje na njih, lahko dokumentirajo raznovrstne povezave in vplive na prostoru jugovzhodnih Alp in srednje Evrope ter verjetno še drugod. V določenih okoliščinah, odvisno tako od samega predmeta kot od vrste in strukture najdišč, bi morda izpričali celo zgodovinska (vojaška) dogajanja, sami na sebi pa imajo na drugačni ravni razen prvotne funkcije tudi vlogo mnogovrstnega simbola oziroma statusnega znaka.

Kakor vse na svetu ima tudi meč, tako kot drugo orožje, svojo zgodovino. Pri tem gre predvsem za razvoj, če uporabimo to interpretativno že obremenjeno besedo. Razvoj ali bolje rečeno: spreminjanje oblike, materiala, funkcije, pomena, vrednotenja v vsakokratni družbi, kulturi, civilizaciji oziroma v določenem prostoru in času. Torej nas ne zanima samo izrazje, temveč posebno konteksti: v prvi vrsti tisti, v katerih se pojavljajo meči, a prav tako tisti, v katerih najdemo drugo orožje oziroma bojno opremo. Ti konteksti segajo od posameznikovega enkratnega dejanja, ko je npr. pridobil meč, ali premoženjskega stanja, ko je umrl in med drugim zapustil svoje orožje, do količinskega stanja in razporeditve orožja na kakem gradu, kakor je zapisano v inventarnem zapisku ali urbarju. Odražajo lahko kompleksne pojave in strukture srednjeveškega življenja, npr. trgovino, ki jo dokumentirajo mitninski ceniki, pravne norme ali navade, denimo ob blagoslavljanju orožja, ali celo mentaliteto, kakor povedo zagovori. Konteksti imajo svoj splošnejši okvir: srednjeveško družbo, viteško kulturo, krščansko civilizacijo - ožje na Slovenskem oziroma historično v tedanjih slovenskih deželah, širše v nemškem cesarstvu, na jadranskem prostoru pod vplivom Benetk in drugod v Evropi. Kako pomenljivi so, če jih skušamo povezati s konkretnimi predmeti - arheološkimi in drugimi najdbami ter podatki o njih?

Na Slovenskem skorajda nimamo študij, ki bi sistematično obravnavale meče in drugo orožje oziroma bojno opremo iz obdobja srednjega veka, ne z zgodovinskega (ali "kulturnozgodovinskega" oziroma umetnostnozgodovinskega), še manj z arheološkega vidika - vsaj glede tipologije in kronologije, kaj šele da bi npr. z geofizikalnimi meritvami in sistematičnimi terenskimi pregledi arheološko raziskovali prizorišče kake srednjeveške bitke ali "življenjski prostor" izbranega srednjeveškega gradu. Enako velja za vojno in vojaško zgodovino našega ozemlja v tej dobi, od katere se se zgodovinarji še največ ukvarjali z viteškimi redovi.⁶ To je posledica dosedanjega prav majhnega

(premajhnega!) zanimanja različnih strok, posebno zgodovine, umetnostne zgodovine, arheologije in tudi muzealcev nasploh za skupek tem, ki bi jih lahko splošno označili kot *militaria*. Med poglavitnimi razlogi za to so: zanemarjanje zgodovine plemstva, s tem pa tudi vojaštva, vojn in orožja, posebno s strani zgodovinarjev; nesistematično in tradicionalno nesprijetno ukvarjanje arheologov z obdobji po zgodnjem srednjem veku oziroma po 11. stoletju (predvsem zaradi teoretsko in metodološko zgrešene delitve preteklosti na "arheološka" in "nearheološka" obdobja); parcialna obravnava srednjeveških gradov in druge utrdbene arhitekture, večinoma le z vidika umetnostne zgodovine in arhitekture; nezanimanje strok za tovrstno materialno kulturo, kakor jo dokumentirajo različni viri (materialni, pisni, likovni); pomanjkanje sodelovanja na tem zelo interdisciplinarnem področju raziskav. Ni odveč pripomniti, da je slovensko ozemlje v tujih preglednih in specialnih študijah ter bibliografijah o orožju in bojni opremi v srednjem veku skoraj popolna bela lisa - kljub bogati in pogosto nadregionalno pomembni zgodovini, če omenimo samo grofe Celjske in nekatere druge pomembne fevdalne rodbine, posebno Spanheime, Andeške, Višnjegorske, Turjaške, Ortenburžane in gospode Ptujске.

Izjemi v obravnavah orožja sta dve deli Ferdinanda Tancika, ki se je kot kustos v Narodnem muzeju pri nas doslej edini resno ukvarjal s srednjeveškim orožjem: v razstavnem katalogu iz leta 1971 o orožju in bojni opremi od naselitve Slovencev do konca 17. stoletja in v študiji iz leta 1966 o orožju na škofjeloškem gradu v prvi četrtini 14. stoletja; študija o topništvu je ostala le v

Vojaški vidik v sklopu mobilnosti in komunikacij v srednjem veku je odlično predstavljen v knjigi Miha Kosija *Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*, Zbirka ZRC 20, Ljubljana 1998, str. 73-91 in 100-102. O dobi križarskih vojn, predvsem o romarjih in križarjih s slovenskega ozemlja ter o viteških redovih pri nas glej Miha Kosi, *The Age of the Crusades in the Southeast of the Empire (between the Alps and the Adriatic)*, Expanding the Frontiers of Medieval Latin Christianity. The Crusades and the Military Orders, Budapest 2001 (v tisku). O vojaški aktivnosti plemstva kot dejavniku plemiškega karierizma v poznem srednjem veku glej Dušan Kos, *Pamet pod šlemom, zvestoba denarju. Plemiški karierizem v luči uradovanja, služenja in vojskovanja v poznem srednjem veku*, Časopis za zgodovino in narodopisje 66, n. v. 31, 2. zv., Maribor 1995, str. 207-235. O turnirjih v poznem srednjem veku in še v 16. stoletju glej Dušan Kos, *Turnirska knjiga Gašperja Lambergerja. Čas bojevnikov*, Ljubljana 1997. Kot edino pregledno delo, ki obravnava tudi srednji vek, sicer poljudno napisano in večinoma brez potrebnega kritičnega aparata (navedbe virov!), lahko velja citirana knjiga J. J. Švajncerja (Švajncercer 1992).

⁶ O viteških redovih pri nas (malteški red, nemški viteški red, verjetno templarji) glej literaturo J. Mlinariča, D. Kosa in M. Kosija, citirano v *Enciklopediji Slovenije* 14, Ljubljana 2000, geslo *Viteški red* (avtor Miha Kosi).

rokopisu.⁷ Naslednji prikaz poznosrednjeveškega orožja je za razstavni katalog Narodnega muzeja *Gotika na Slovenskem – svet predmetov* iz leta 1995 napisal Matija Žargi.⁸ O opremi in orožju na turnirjih do začetka 16. stoletja je nazadnje pisal Dušan Kos v zvezi s turnirsko knjigo Gašperja Lambergerja.⁹ Veliko zanimivih podatkov o orožju in bojni opremi v drugi polovici 15. in predvsem v 16. stoletju pa najdemo v knjigi Vaska Simonitija o vojaški organizaciji na Slovenskem v 16. stoletju: v okviru predstavitve vojaške in obrambne organizacije slovenskih pokrajin v obdobju najmočnejših turških vpadov med drugim obravnava oborožitev, ki so jo predpisovali obrambni redi za kmečki vpoklic pešcev od prve polovice 15. stoletja naprej, tisto, ki so jo imeli najemniki (konjeniki in pešci), in tisto, ki so jo premogla plemiška konjenica. Vendar pa je natančnih (originalnih) navedb samih predmetov oziroma izrazov zanje, vzeti iz arhivskega gradiva za 15. stoletje, zelo malo, oziroma so izrazi poslovenjeni in jih zato nismo mogli uporabiti v našem seznamu v tem članku.¹⁰

Od zgodnesrednjeveških arheoloških najdb orožja in bojne opreme, za katera sicer v tem prispevku nismo iskali sočasnih pisnih virov, pa le omenjamo langobardske najdbe iz 6. stoletja z grobišč v Solkanu¹¹ in Biljah¹² v Vipavski dolini ter na Lajhu v Kranju,¹³ predmete iz Ljubljane, uvrščene v "karolinški horizont" (8. in 9. stoletje),¹⁴ orožje in konjsko opravo iz tako imenovanega sebenjskega zaklada iz Zasipa pri Bledu (datiranega v čas okoli leta 820)¹⁵ ter bogate primerke vojaške opreme in konjske oprave iz staroslovanske dobe z Gradišča nad Bašljem pri Preddvoru.¹⁶

Viteški lirik *Ostrovški* (*Von Scharpfenberg*) v dvo-boju, miniatura iz Manessejevega kodeksa, 14. stoletje (po objavi: I. Walter (ur.) *Codex Manesse. Die Miniaturen der Grossen Heidelberger Liederhandschrift*, Frankfurt am Main 1989).

Za obdobje novega veka razen Tancikovega kataloga iz leta 1971 navedimo zbirko orožja iz Posavskega muzeja v Brežicah (katalog iz leta 1995)¹⁷ ter oktobra 1999 prenovljeno zbirko orožja v Pokrajinskem muzeju Ptuj na ptujskem gradu, kjer pa, tako kot v Brežicah, hranijo tudi nekaj primerkov iz poznega srednjega veka (katalog iz leta 1999).¹⁸ Čeprav smo se v našem pregledu izrazov in virov zanje načelno omejili na (visoki in pozni) srednji vek oziroma postavili zgornjo kronološko mejo približno v leto 1500, je treba z vidika preučevanja srednjeveškega orožja in bojne opreme poudariti nujnost poznavanja novoveške oboro-

⁷ Ferdinand Tancik, *Orožje in bojna oprema od naselitve Slovencev do konca 17. stoletja*, Narodni muzej v Ljubljani, Ljubljana 1971; isti, *Orožje v škofjeloškem gradu v prvi četrtini 14. stoletja*, Loški razgledi 13, Škofja Loka 1966, str. 44-66; isti, *Topništvo in njegov razvoj v Sloveniji* (rokopis).

⁸ Lozar Štamcar (ur.) 1995 (kot v op. 1); za orožje in zaščitno opremo razen katalogskega dela glej članek Matija Žargija, *Srednji vek – "druga železna doba"*, prav tam, str. 175-185.

⁹ Kos 1997, posebno str. 93-104.

¹⁰ Vasko Simoniti, *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju*, Ljubljana 1991.

¹¹ Timotej Knific in Drago Svobljak, *Grobovi langobardskih vojščakov iz Solkana (Nova Gorica)*, Arheološki vestnik 35, Ljubljana 1984, str. 277-292.

¹² Nada Osmuk, *Nove najdbe iz časov preseljevanja narodov v spodnji Vipavski dolini*, Arheološki vestnik 29, Ljubljana 1978, str. 464-474.

¹³ Timotej Knific, *Vojščaki iz mesta Karnija*, Kranjski zbornik 1995, Kranj 1995, str. 23-40.

¹⁴ Polona Bitenc in Timotej Knific, *Arheološko najdišče Ljubljana*, Argo 40/2, Ljubljana 1997, str. 19-32, posebno str. 22.

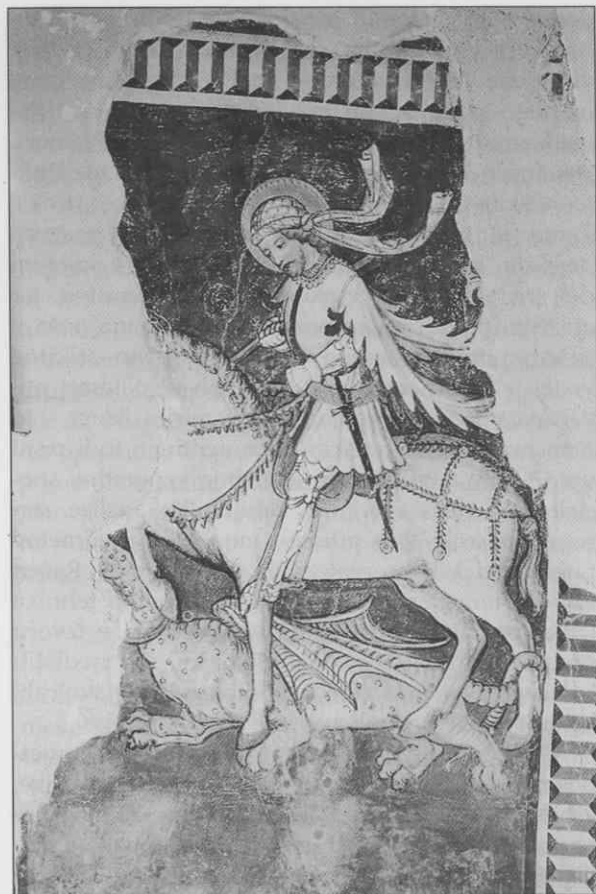
¹⁵ Andrej Pleterski, *Sebenjski zaklad*, Arheološki vestnik 38, Ljubljana 1987, str. 237-330.

¹⁶ Timotej Knific, *Arheološko najdišče Gradišče nad Bašljem*, Preddvor v času in prostoru. Zbornik Občine

Preddvor, 1999, Preddvor 1999, str. 55-67. Prim. tudi katalog razstave *Od Rimljanov do Slovanov. Prebivalci na slovenskem ozemlju med 5. in 10. stoletjem*, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 2000 (v tisku).

¹⁷ Vlasta Dejak, *Orožje iz Posavskega muzeja*, razstavni katalog, Brežice 1995. Vendar je bilo precej orožja že pred leti izposojenega iz Narodnega muzeja v Ljubljani in po razstavi tja tudi vrnjenega.

¹⁸ Marjeta Ciglencečki in Polona Selinšek, *Zbirka orožja na ptujskem gradu*, razstavni katalog, Ptuj 1999; prim. tudi Ferdinand Tancik, *Bojna oprema in orožje v zbirki militarij Pokrajinskega muzeja v Ptujju*, Ptujski zbornik IV, Maribor 1975, str. 351-354.

Sv. Jurij na konju, starejša beljaška delavnica, ok. 1430, freska iz cerkve sv. Kancijana v Selu nad Žirovnico (po objavi: J. Balažič et al., Gotika v Sloveniji, Ljubljana 1995, kat. št. 139)

žitve in primerjanja obeh obdobj – zaradi tehničnega razvoja orožja, tako hladnega kot strelnega, ter zaradi sprememb v načinih, taktiki in teoriji vojskovanja v tedanji Evropi.¹⁹

V temeljnem delu članka smo skušali zbrati čimveč dokumentarnega gradiva, ki omenja orožje in bojno opremo v srednjeveških pisnih virih za slovenski prostor. Viri so raznovrstni in jih lahko razdelimo na več skupin: 1. listine, zlasti inventarji in testamenti; 2. urbarji in fevdne knjige; 3. notarske, vicedominske, računske, mitninske knjige; 4. mestni statuti; 5. kronike, popotni dnevnik, biografije, spomini; 6. beležnice; 7. glosarji. V njih pa najdemo zelo različne vrste dokumentov, v katerih se pojavljajo orožje, izdelovalci orožja, vojaki itd., ali samo omembe orožja. Med brskanjem po literaturi smo odkrili kak izraz še v drugačnih virih: tak specifičen primer je npr. *meč* v drugem

od znamenitih brižinskih spomenikov.²⁰ V naslovu napovedano temo smo dopolnili z nekaterimi izrazi za poklice, službe (funkcije) in splošne pojme v zvezi z orožjem in vojaštvom. Objavljenim virom smo dodali še nekaj omemb iz doslej neobjavljenega arhivskega gradiva. Skupno 308 izrazov smo razvrstili po abecedi ter navedli enega ali več slovenskih izrazov oziroma opisov (funkcije) in vir. Seznam ni in ne more biti popoln. Razlogi za to so v prvi vrsti razpršenost omemb v različnih vrstah pisnih virov, nepregled(a)nost arhivskega gradiva, za katero skoraj ni izdelanih uporabnih tematskih indeksov, a tudi pomanjkanje nekaterih temeljnih oziroma preglednih študij, začeni s terminologijo. Vendar gre večinoma – in posebej v primeru mečev – za obrobne omembe, ki lahko ponazorijo obravnavano dobo oziroma snov, natančnejših primerjav in splošnejših sklepanj pa ne dopuščajo. Ta skromnost podatkov kot posledica slabe, naključne ohranjenosti virov in s tem maloštevilnosti arhivskega gradiva seveda nikakor ne kaže na nepomembnost mečev in drugega orožja v srednjeveški družbi. Eden izmed vzrokov zanjo – vsaj v poznem srednjem veku – je morebiti neobsto ali neprekrivanje "arhivske službe" na Kranjskem (in enako v nekaterih drugih slovenskih deželah) z državno oziroma v našem primeru deželno vojaško organizacijo, ta pa je vključevala tudi proizvodnjo orožja, distribucijo in trgovino z orožjem, npr. oskrbo orožarn in njihovo produkcijo. Vicedomski arhiv (urad za Kranjsko) v svojem fondu *publico politica* premore gradivo šele za 16. stoletje in dalje, npr. o orožarjih, orožarnah in njihovih inventarjih od leta 1518 naprej. Podobno arhiv Kranjskih deželnih stanov (od 1493 do 1861), ki zajema različno gradivo, npr. o izvozu in uvozu orožja, vojaški opremi, o cesarski (deželnoknežji) orožarni v Ljubljani, kontrabandu... Šele z reorganizacijo javne uprave na Kranjskem in sploh v habsburški Avstriji ob koncu 15. stoletja je namreč država začela nadzirati in sistematično zbirati arhivsko gradivo o nekaterih tako vitalnih področjih in dejavnostih, kot sta vojska in orožarstvo. Vse to je izhajalo iz družbenih in političnih razmer tistega časa v Evropi, ko so krščanske dežele vse bolj ogrožali Turki in se je na njihovi jugovzhodni meji, predvsem na Hrvaškem, postopno oblikovala Vojna krajina.²¹

Sedanje poznavanje virov in problematike nam še ne dovoljuje podrobnejše opredelitve izrazov,

²⁰ France Bernik et al., *Brižinski spomeniki. Znanstveno-kritična izdaja*, Monumenta Slovenica 3, Ljubljana 1992, str. 76 in 92.

²¹ Za naše dežele glej temeljno, že omenjeno študijo Vaske Simonitija (Simoniti 1991). Za "turško obdobje" pri nas glej npr. še Ignacij Voje, *Slovenci pod pritiskom turškega nasilja*, Razprave Filozofske fakultete, Ljubljana 1996.

¹⁹ Prim. Ferdinand Tancik, *Vojna stroka v obdobju od leta 1500 do 1650*, Kmečki puniti na Slovenskem. Razprave in katalog dokumentov, Situla 13, Ljubljana 1973, str. 69-92.

analize posameznih skupin izrazov (glede na izvorno območje virov, obdobje, uporabljeni jezik ali npr. vrsto orožja) in primerjav, posebno z materialnimi preostanki. Zavedamo se težav v iskanju in interpretaciji odnosov med besedo in opisano stvarjo, kakor tudi v samem jezikovnem označevanju in prostorski razširjenosti izrazov – tipični terminološki problemi izhajajo iz pomanjkljivih interpretacij, iz ne dovolj pojasnenih srednjeveških izrazov brez upoštevanja regionalnih in časovnih različic.²² Za orožje na drogu je npr. pregled pisnih virov v Italiji pokazal, da je bilo tudi v času uporabe izrazov poimenovanje pogosto splošno, natančno pa samo za nekatere tipe tega orožja. V bistvu je bilo več vrst orožja na drogu, kot pa je bilo navedenih poimenovanj zanje v dokumentih.²³ V komentarju, ki sledi seznamu, smo za primer omenjenih problemov vzeli izraz *runconus*.

Prispevek naj vzpodbudi nadaljnje (sistematično) iskanje, zbiranje in preučevanje teh podatkov, vsekakor v povezavi oziroma primerjalno z drugimi, komplementarnimi vrstami virov, ki jih je prav tako treba začeti sistematično iskati, zbirati, urejati, objavljati in preučevati. To velja v prvi vrsti za materialne vire, ki so zelo raznovrstni in jih je odkritih vedno več, a zanje razen že omenjenih izjem še nimamo izdelanih niti kataloških pregledov gradiva iz muzejskih in drugih zbirk, npr. z gradov, pogosto pa zanje manjkata tudi urejen depojski in razstavni prostor. Ob tem je smiselno opozoriti na potrebo po načrtnih in sistematičnih arheoloških raziskavah izbranih srednjeveških najdišč, v prvi vrsti gradov, prav z vidika pridobivanja novih primerkov orožja in bojne opreme. To praviloma niso odlični, sijoči, v celoti ohranjeni predmeti, kakršne občudujemo v znamenitih muzejskih zbirkah in orožarnah po svetu, so pa zato ostanki starega orožja in bojne opreme iz preverjenih arheoloških kontekstov nekega najdišča: dragoceni so, ker jih lahko natančneje datiramo, ugotavljamo podrobnosti o njihovi uporabi in morebiti izdelavi, jih vrednotimo v njihovem arheološkem in splošnem kulturnozgodovinskem okviru.²⁴

Tuje izkušnje kažejo, da morajo biti raziskave zgodovine srednjeveškega orožja in bojne opreme nujno interdisciplinarne in zasnovane na hkratni uporabi tako arheoloških kot tudi ikonografskih in pisnih virov, kar je najbolje izvedljivo s timskim

delom specializiranih raziskovalcev. Obravnava tematike z vidika samo ene stroke in le na podlagi virov ene vrste nedvomno vodi k nasprotujočim si in pogosto napačnim rezultatom, tako zaradi nenakomerne ohranjenosti in različne pričevalnosti posameznih vrst virov, kakor tudi zaradi različnih teoretskih in metodoloških izhodišč neke stroke. Temu je treba dodati še dve sorodni področji raziskav, in sicer lov in lovsko orožje kot sestavni del srednjeveškega vsakdana, zlasti plemstva, ter oblačilno kulturo posamezne dobe oziroma nošo v širšem pomenu besede: obleka, posebno zaščitne vrste, je bila v nekaterih primerih zelo tesno povezana z bojno opremo, npr. šlemi in oklepi – to nam razen ikonografskih dokumentirajo tudi pisni viri.²⁵ Prav tako pa so pomembne vzporedne specialistične raziskave, npr. tehnološke analize starega orožja, ki so v primeru muzejskih predmetov pogosto del konservatorskih postopkov.²⁶ Razen svojega temeljnega pomena za zgodovino tehnike lahko pomagajo odgovoriti na vprašanja o izvoru predmetov (uvoženo ali domače), o središčih izdelave in morda celo o posameznih delavnicah, kakor smo že omenili ravno v zvezi z meči.²⁷

Opozorimo naj tudi na različne likovne (umetnostnozgodovinske) vire, npr. freske, plastike, grbe, pečate in drugo, sicer pri nas zelo redko ohranjeno gradivo (od nagrobnikov poznamo le tistega z groba Friderika Ptujskega iz leta 1440 na Ptujju). Na Slovenskem sta bila doslej zgolj pregledno obravnavana le orožje in bojna oprema na poznosrednjeveških freskah, in sicer v okviru likovnih upodobitev predmetov premične kulturne dediščine oziroma materialne kulture v gotskem stenskem slikarstvu.²⁸ Na izhodišču, da likovne upodobitve lahko pomagajo pri kontekstualizaciji in datiranju orožja in bojne opreme ali ju celo omogočajo, temelji mnogo tipoloških in posebno kronoloških opredelitev tovrstnih predmetov v stari in sodobni (tuji) strokovni literaturi. Vzrok temu je po eni strani pomanjkanje primarnih virov, posebno arheoloških, in seveda primernih arheoloških kontekstov, po drugi strani moč umet-

²⁵ Prim. prav tam. Pri nas se z nošo v povezavi z orožjem in bojno opremo stroka ni ukvarjala; prim. Angelos Baš, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*, Ljubljana 1970, str. 5.

²⁶ Za srednjeveške meče in drugo orožje prim. npr. Zoran Milič in Jana Šubic Prisljan, *Uporaba rentgenskih žarkov v arheologiji in arheološki konservaciji*, Argo 40/2, Ljubljana 1997, str. 91-104.

²⁷ Prim. Nadolski 1990, str. 468.

²⁸ Jasna Horvat, *Gotsko stensko slikarstvo – vir za materialno kulturo*, v: Gotika v Sloveniji – svet predmetov (ur. M. Lozar Štamcar), katalog razstave Narodnega muzeja, Ljubljana 1995, str. 137-155, posebno 149 in 151; ista, *Likovne upodobitve predmetov premične kulturne dediščine (obdobje poznega srednjega veka)*, tipkopijsna doktorska disertacija na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, Ljubljana 1998, posebno str. 90-117 in 224-239.

²² Prim. Harry Kühnel (ur.), *Bildwörterbuch der Kleidung und Rüstung. Vom Alten Orient bis zum ausgehenden Mittelalter*, Kröners Taschenausgabe Band 453, Stuttgart 1992.

²³ Mario Troso, *Le armi in asta. Delle fanterie europee (1000-1500). Con uno studio esemplificativo delle coeve tattiche di combattimento e tecniche di impiego e una trattazione dettagliata su Roncole, Ronche, Ronconi*, Novara 1988, str. 283.

²⁴ Prim. Andrzej Nadolski (ur.), *Uzbrojenie w Polsce sredniowiecznej 1350-1450*, Łódź 1990, str. 480-481.

nostnozgodovinske oziroma "kulturnozgodovinske" paradigme v raziskovanju orožja. Poglavitni problem je vprašljiva *realnost* upodobitev. Te vire je torej v raznovrstnih primerjavah treba obravnavati previdno, tako kot vsako drugo vrsto virov, pridobljenih in preučevanih s specifično metodologijo in cilji neke stroke. Pravi predmet in cilj prihodnjih raziskav naj ne bodo samo konkretni primerki orožja ter njegova funkcionalna, tipološka in kronološka določitev (ali izraz zanj in upodobitev), ampak prek kontekstov, v katerih se predmet pojavlja, tudi in predvsem ljudje različnih družbenih skupin in slojev, v srednjem veku na tak ali drugačen način povezani z orožjem in bojno opremo, z vojaštvom in bojevanjem. To so bile pomembne strani življenja posameznika in družbe, zato jih v veliki knjigi zgodovine srednjega veka ne smemo prezreti – na svoj način jih označujejo izrazi iz tedanjih pisnih virov.

SEZNAM IZRAZOV

Izhodišče za naš seznam je bil leksikon srednjeveške latinščine za območje nekdanje Jugoslavije iz let 1973 in 1978 (po uredniku znan kot "Kostrenčičev"), v katerem je zbrana večina izbrana besedišča iz pisnih virov na to temo.²⁹ Ob pomoči indeksov in nato glavnega dela leksikona smo poiskali objavljene srednjeveške pisne vire, ki se nanašajo na slovenski prostor in vsebujejo omembe orožja oziroma bojne opreme. Indeksi skupin izrazov so: *Arma et vestimenta militum; Machinae bellicae et earum partes; Militaria*.³⁰ Razen latinskih smo upoštevali tudi izraze v drugih jezikih, to je nemščini in italijanščini. S tem se je seznam, ki naj bi prvotno zajemal le latinske besede, razširil in je podoba raznovrstnosti orožja oziroma bojne opreme, zapisane v srednjeveških pisnih virih, postala podrobnejša. Dodali smo izraze in podatke še iz različnih drugih publikacij, tako iz objav virov kakor iz posamičnih študij in člankov, v katerih pa smo tovrstne izraze pogosto našli povsem naključno, v zvezi z drugimi temami. Nekaj podatkov smo dobili v neobjavljenih virih. Seznam smo načelno uredili po abecedi: z velikimi črkami smo navedli izraz, nato z malimi spol (z okrajšavami: m. = masculinum, f. = femininum, n. = neutrum, sg. = singular, pl. = plural), vir oziroma avtorja objave (s številko dokumenta, s stranjo in vrstico, kjer je bilo mogoče; za kratice glej seznam virov) in datacijo (kurzivno v oklepaju).

²⁹ *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*, Vol. I (A-K), red. Marko Kostrenčič, Zagrabiae 1973, in Vol. II (L-Z), red. Marko Kostrenčič, Zagrabiae 1978. Od Slovencev so pri izdaji sodelovali Milko Kos in Milan Grošelj kot člana uredniškega odbora ter Pavle Blaznik in Božo Otorepec kot sodelavca.

³⁰ Kostrenčič 1973, str. 1307-1308, 1316, 1321-1322.

Zaradi preglednosti smo različice izrazov združili oziroma nanje opozorili s kazalko ("gl." = glej).

Seznam:

- ARCERIUS, m. – lokostrelec;
1. Bianchi 1844, str. 369/10, 369/14 (1319).
- ARCUS, m. – lok;
1. CP 1924, št. 142, str. 196/35 (1273);
2. Zahn Codex 36, str. 122/29 (1315); str. 149/9 (1321).
- ARIMANNUS, m. – vojak, ki je od kralja ali cesarja dobil posest in zato kot nižji vazal opravlja vojaško službo; svobodnjak;
1. Schumi I/2, št. 290, str. 226/29 (1261).
- ARMA, n. pl. – orožje, bojna oprema; (splošen, v srednjeveških virih pogost izraz).
- ARMA CAPITIS, n. pl. – šlem;
1. Stat. Pirani, str. 6/21, 56/11 in 14 (1307).
- ARMATA, f. – orožje (*in armata* – v orožju, oborožen?);
1. CP 1935, št. 214, str. 228/25 (1350).
- ARMAMENTA, n. pl. – orožje;
1. Stanonik 1973, str. 16, št. 207 (1. polovica 14. stoletja).
- ARMATUS, m. – oboroženec; vojak;
1. Bianchi 1844, str. 368/11, 369/14 (1319).
- ARMBROST, ARMBRUST, f. – samostrel;
1. Zahn Codex 36, str. 148/23 (1321);
2. Blaznik Urbarji, str. 274/8 (1396/97);
3. Štih 1994, str. 212 (1358, *sredi 14. stoletja*);
4. Kos 1954, str. 132 (1398).
- ARMLEDER, n. – usnjen ščitnik za podlaktnico; podlakt(ič)ni ščitnik;
1. Zahn Codex 36, str. 146/29, 147/29 (1321).
- ASTA, f. – kopje;
1. Stat. Pirani, str. 64/5 (1307).
- BALESTA, BALISTA, BALISTRA, f. – samostrel; lučalnica za puščice;
1. CP 1924, št. 108, str. 147/11 (= CDI, 24. X. 1262) (1262); št. 142, str. 196/35 (1273);
2. Zahn Codex 36, str. 122/24, 122/29, 122/36, 123/30 (1315); str. 143/31, 143/36, 143/37, 143/38, 144/7 (1318); str. 147/37, 148/24, 148/34, 149/7 (1321);
3. Mihelič 1985, str. 84 in 112-113 (1328, 1335);
4. Stat. Pirani, str. 195/28 (1358);
5. Joppi 1891, št. CCLXXVII, str. 7/12 (1372);
6. Šumrada 1987, str. 315 (1399);
7. Vale 1943, str. 157/10-13 in str. 166/1 (1485).
- BALESTERIUS, BALESTRERIUS, BALISTARIUS, BALISTER, BALISTERIUS, BALISTRERIUS, BALLISTARIUS, m. – "lahki konjenik", "strelec" (vojak s samostrelom), "samostrelec", "lokostrelec"³¹; samostrelar, izdelovalec samostrelav (lučalnic);

³¹ Tak prevod v: Janez Šumrada, *Šteberski in njihova posest v srednjem veku*, v: Notranjski listi III, Cerknica 1986, str. 48.

1. Zahn Codex 36, str. 130/33 in str. 143/38 (1318)³²;
2. Bianchi 1844, str. 368/19, 368/21, 368/24, 369/6 (1319);
3. Štih 1994, str. 212 (1327);
4. Otorepec 1995, št. 676, str. 140/6 (1333);
5. Zahn 1877, str. 322 (1335);
6. GZL IX, št. 22 a/20 (1346).

BARBUTA, f. – vrsta (italijanske) kotlaste avbe;

1. Peršič 1999, str. 109, op. 593 (1392); str. 110, op. 605 (1393).³³

BLIDA, f. – metalni stroj (katapult);

1. CDI, Anno 1268 (1268).

BOMBARDA, f. – vrsta topa; kamnomet;

1. MHDC XI, št. 64, str. 31/4, 31/13 (1425).

BRAČALE, n. – oklep za roko;

1. Stat. Pirani, str. 6/21, 56/12 in 14 (1307).³⁴

BRUSTLEDER, n. – usnjen prsni oklep, naprsnik;

1. Zahn Codex 36, str. 144/6 (1318); str. 147/36 (1321).

BUCHSE, f. – top;

1. Krones 1883, str. 142/23, 143/1, 143/6, 143/7 (1437-1443).

CALCAR, n. – ostroga;

1. Zahn Codex 36, str. 144/18 (1318).

CANEUAÇO, m. – vrsta orožja;

1. Mihelič 1984, str. 43, št. 209 (1283).

CAPELUS, m. – vrsta čelade (šlema);

1. CP 1924, št. 108, str. 147/12 (= CDI, 24. X. 1262) (1262);

2. Mihelič 1985, str. 84 in 112-113 (ok. 1280-1340).³⁵

CAPILINA, f. – vrsta čelade (šlema);³⁶

1. CP 1924, št. 108, str. 147/12 (= CDI, 24. X. 1262) (1262);

2. Mihelič 1985, str. 84 (ok. 1280-1340).

CAPITANEUS, m. – (dominii praefectus) – poglavar gospostva; glavar;

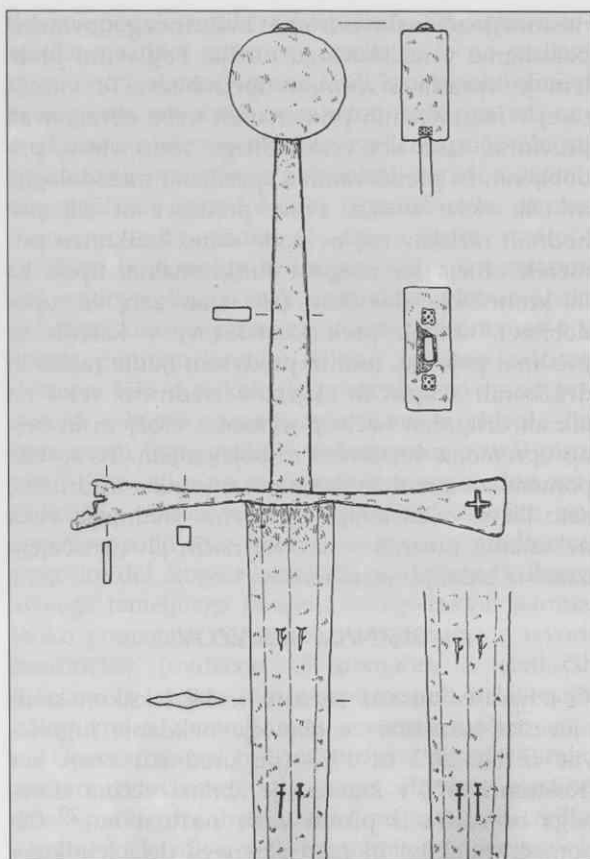
1. Blaznik Urbarji, str. 130/24, 25 (1291); str. 180/23, 24, str. 279/3 (1438).

CASSIDA, f. – šlem;

1. Zahn Codex 36, str. 147/34 (1321).

CATAPULTA, f. – metalni stroj, katapult(a); izstrelek za metalni stroj?;

1. Zahn Codex 36, str. 148/23 (1321).³⁷

Meč iz Ljubljane, začetek 15. stoletja
(hrani Narodni muzej Slovenije)
(risba: Ida Murgelj, foto: Marko Habič)

CERF, CERFER, CERIF, m. (?) – tetiva (za lok ali samostrel); gl. še GEZERFE in ZERF!

1. Zahn Codex 36, str. 122/29 (1315); str. 147/30 in 31 (1321).³⁸

ČETAROLUS, m. – vrsta orožja, kopje, puščica;

1. Stat. Insulae, str. 374/27 (1360).

CHETENHANTSCHUOCH, m. – rokavica iz železne žice; verižna rokavica;

1. Zahn Codex 36, str. 147/23 (1321).

CHNIELING, m. – oklep za kolena; kolenski ščitnik;

1. Zahn Codex 36, str. 147/29 (1321).

CHRAEPARMBRUST, m. – vrsta samostrela; kavljasti samostrel;

1. Zahn Codex 36, str. 146/21 (1321).

CHRAEPIGEV (BALISTA), f. – kavljast (samostrel);

1. Zahn Codex 36, str. 148/34 (1321).

³² Očitno sta tu mišljena samostrelarja (izdelovalca samostrelov): *Primo Fridlino balisterio pro x balistis comparatis x marcas super Epiphanyam...*; *item de Friderico balisterio empte sunt balista wagarmbrust et due vberchraepigev et stegraifarmbrust vii* (prim. Kostrenčič 1973, str. 95, geslo *balistarius*).

³³ Pravilno poimenovanje za to italijansko obliko kotlaste avbe po H. Kühnelu je sicer *celata* (prim. Kühnel 1992, str. 22), glede na *Glossarium armorum. Arma defensiva* (Edizione italiana: Armi difensive, avtor Lionello Boccia), Graz 1972, str. 15 in T. 36:1,2, ter str. 16 in T. 41, pa se *barbuta* in *celata* lahko precej razlikujeta. Peršič je izraz prevedel kot "del oklepa".

³⁴ Prim. Mihelič 1985, str. 84.

³⁵ Natančne navedbe vira (dokumenta) in s tem datacije ni, zato je tu in še pri nekaterih drugih geslih v seznamu naveden le splošen časovni okvir.

³⁶ Prim. *Glossarium armorum. Arma defensiva* (Edizione italiana...), Graz 1972, str. 16 in T. 43:3 (*cappellina*).

³⁷ Navedbo *catapulte duo milia ad stegraif armbrust* Stopar 1998, str. 131, netočno prevede kot "dva bojna katapulta kot stremenska samostrela". Bolj smiselno "2000 izstrelkov za stremenski samostrel"?

³⁸ Izraz *cerif* (Zahn Codex 36, str. 147/30) je Stopar 1998, str. 130, prevedel kot "jermen", enako izraz *zerf* (Zahn Codex 36, str. 148/25; Stopar 1998, str. 131), *cerfer* in *gezerfe* pa pač kot "titive" (Stopar 1998, str. 121 in 125).

CHRAP, m. – ročno napenjalno (krap) za samostrel;

1. Zahn Codex 36, str. 123/5 (1315); str. 144/28.

CHRIEG, m. – vojna (splošen, pogost izraz);

1. GZS, 21. XII. 1363 (1363);
2. Štih 1994, str. 214, op. 66 (1368).

CICA, f. – v palici vloženo šilo ali nož oziroma oprema za napenjalno klop (za napenjanje tetiv na samostrelni lok);

1. Zahn Codex 36, str. 122/31 (1315).

CILPIDUS, m. – ščit; gl. še CLIPIDUS!

1. Mihelič 1984, str. 43, št. 209 (1283).

CINTORIU(M), n. – pas (oprtnica);

1. Stanonik 1973, str. 5, št. 164 (1. polovica 14. stoletja).

CIROTECA, CIROTHECA, CYROTECA,

CYROTHECA, f. – verižna oklepna rokavica;

1. Zahn Codex 36, str. 123/19 (1315); str. 144/13 (1318); str. 146/30 (1321);
2. CDI, 20. V. 1359 (1359).

CLAUCUM (n.) (AD MACHINAS) – vzvod za bojni stroj (katapult);

1. Zahn Codex 36, str. 148/2 (1321).

CLAUIS (BALISTARIA), CLAVIS (BALISTE), f. – (samostrelna) opora, (samostrelni) kavelj;³⁹

1. Zahn Codex 36, str. 143/31 (1318).

CLYPEOLUS, m. – mali ščit?; grb?;

1. GZL III, št. 53 b/9 (1439).

CLYPEUS, m. – postavljalni ščit, velika paveza; klikeja (velik ščit); okrogel ščit;

1. Zahn Codex 36, str. 122/27 (1315); str. 143/33, 144/2, 144/14 (1318); str. 147/27 (1321).

CLIPIDUS, m. – ščit; gl. še CILPIDUS!

1. Mihelič 1984, str. 43, št. 210 (1283);
2. Mihelič 1986, str. 172-173, št. 631 (1288);
3. Mihelič 1985, str. 84 (ok. 1280-1340).

COLARIUM, n. – zaščitni ovratnik (del oklepa); ovratni oklep; gl. še GOLARUM!

1. CP 1924, št. 108, str. 147/11 (= CDI, 24. X. 1262) (1262).⁴⁰

COMESTABELERIA, f. – služba vojaškega poveljnika;

1. CDI, 10. IV. 1490 (1490).

COMISTABILIS, CONESTABILIS, m. – (praefectus militum) – vojaški poveljnik;

1. CP 1924, št. 185, str. 247/7 (1285);
2. Stat. Justinopolis, str. 100/4 (12.-15. stoletje).

COMMELITO, m. – (za: commilito) – vojak spremljevalec;

1. Stat. Justinopolis, str. 201/31 (1494).

CORACIA, CORAÇIA, f. – oklep; gl. še

CORAZINA, CURACINA!

1. CP 1934, št. 131, str. 158/25 (1337);

2. Mihelič 1985, str. 84 (ok. 1280-1340);

3. Peršič 1999, str. 109, op. 600 (1393).

CORAÇINUS, m. – oklepar;

1. Mihelič 1985, str. 85 (1339).

CORAZINA, CURACINA, f. – oklep; gl. še CORACIA, CORAÇIA!

1. Joppi 1891, št. CCLXXVII, str. 7/12 (1372);

2. Peršič 1999, str. 109, op. 603 (1393).

CORETUS, m. – prsni ščitnik, prsni oklep;

1. CP 1924, št. 108, str. 147/10 (1262).⁴¹
2. Mihelič 1985, str. 84 (ok. 1280-1340).

CORTINA, f. (?) – šlemno pregrinjalo;

1. Zahn Codex 36, str. 143/14 (1318); str. 145/16 (1321).

CROCHUS, m. – napenjalnik za samostrel;

1. Mihelič 1985, str. 84 (ok. 1280-1340).

CRUCIATA, f. – križarska vojna;

1. Theiner 427/46 (1457).

CRUCIFERATUS, m. – vojak, označen s križem; redovnik, označen s križem; križar;

1. CP 1934, št. 144, str. 177/23 (1339).⁴²

CULTELLUS, m. – nož, nožič; bodalo; gl. še CUTELLUS!

1. Stat. Pirani, str. 42/4 (1307).⁴³
2. Zahn Codex 36, str. 142/38 (1318); str. 145/1, 145/3, 145/4 (1321);
3. CP 1931, št. 38, str. 90/8 (1320).⁴⁴

CUSPIS (-itis), f. (za: cuspis, -idis) – kopje;

1. Zahn Codex 36, str. 144/29 (1318); str. 149/5 (1321).

CUSTOS, m. – stražar, čuvar (na gradu);

1. Štih 1994, str. 211 (1278).

CUTELLUS, m. – nož; bodalo; gl. še CULTELLUS!

1. CDI, 20. V. 1359 (1359).

DEGN, m. – meč, bodalo?;

1. Stanonik 1957, str. 25/7 (konec 13. ali začetek 14. stoletja).

DEXTRARIUS, m. – vrsta konja za boj ali turnir; povodnik;

1. Zahn Codex 36, str. 147/25 (1321).⁴⁵

DIENER, m. – najemniški vojak, najemnik; (splošen, v srednjeveških virih pogost izraz).⁴⁶

DIENST, m. – vojaška služba;

1. Kos 1996, št. 160, str. 181 (1336);
2. GZS, 25. X. 1363; 21. XII. 1363 (1363); 11. IV. 1364 (1364).

⁴¹ Prim. CDI, 24. X. 1262, ki iz istega vira navaja *unum toretum*.

⁴² Iz vira ni razvidno, kdo je označen kot *cruciferatus*.

⁴³ Vir med drugim orožjem (*arma*) navede *cultellum ferendi*.

⁴⁴ *Cultellus* je tudi tu omenjen med drugim orožjem, zato gre očitno za bodni nož ali bodalo, ki je bilo "poleg drugega napadalnega orožja že v 13. stoletju nepogrešljiv del srednjeveške viteške oborožitve" (Tancik 1966, str. 54, kjer navaja bodne nože *cultelli* iz škofjeloških inventarnih zapiskov; vendar sta prav v enem izmed teh zapiskov, za leto 1315, dva noža – *ii cultelli* – v kontekstu navedena kot kuhinjski pribor ali orodje; glej Zahn Codex 36, str. 124/34).

⁴⁵ Prim. Tancik 1966, str. 51-52.

⁴⁶ Prim. Štih 1994, str. 213.

³⁹ Stopar 1998, str. 127 in 124.

⁴⁰ Pri istem geslu so navedeni tudi *novem capelos*. *Capellus* je pri Kostrenčiču omenjen kot pokrivalo za glavo, klobuk, torej ne kot orožje oziroma bojna oprema (kakor pri Mihelič 1985, str. 84), vendar pa so *capelos* prištetih k *alia plura arma*.

DRAELAD - (lat. tormentum bellicum) - vitel?; metalni stroj?;

1. Zahn Codex 36, str. 122/33 (1315).

ELMI (pl.) (sg. ELM), m. - "težki konjenik", "čeladar", "oklepnik", "oklepni konjenik", "oklepni bojevnik";

1. Bianchi 1844, str. 369/21 (1319);

2. Štih 1994, str. 212 (1327);

3. Otorepec 1995, št. 676, str. 140/6 (1333);

4. Zahn 1877, str. 322 (1335).

ENSIS, m. - meč;

1. Kos 1928, str. 59, št. 94 (1205);

2. CP 1931, št. 33, str. 82/26 (1315); CP 1934, št. 131, str. 158/26 (1337);⁴⁷

3. CDI, 20. V. 1359 (1359);

4. Grafenauer 1952, str. 123 (sreda 15. stoletja);

5. Vale 1943, str. 166/1 (1485).

EQUES, m. - jezdec, konjenik; vitez; (splošen, v srednjeveških virih pogost izraz).

EQUES GALEATUS, m. - oklepni konjenik, "oklepnik";

1. Bianchi 1844, str. 368/19, 368/21, 368/23, 369/1, 369/5, 369/8 (1319).

EQUUS AB ARMIS, m. - bojni konj;

1. Bianchi 1844, str. 369/9 (1319).

EQUUS PRO BALISTA, m. - konj za samostrelca (?);

1. Bianchi 1844, str. 369/9 (1319).

EQUUS STRATUS, m. - jezdni (?) konj;

1. Štih 1994, str. 213 (1370).⁴⁸

EXERCITUS, m. - vojska;

1. MHDC XI, št. 64, str. 30-31 (1425).

EYSEN, n. - železo; železno orožje;

1. Javor Briški 1995, str. 144-145 (15. stoletje).

EYSENHUET, m. - železen klobuk;

1. Zahn Codex 36, str. 123/22 (1315).

EYSENTASCHE, f. - železna torba;

1. Zahn Codex 36, str. 124/6 (1315); str. 144/3 (1318).

FALÇONUS, m. - vrsta upognjenega kopja;

1. Stat. Insulae, str. 354/12 (1360).

FARETRA, FERETRA, f. - tul, tulec (*pharetra*), tok; gl. še PFARETRA in PHARETRA!

1. Zahn Codex 36, str. 122/32 in 123/14 (1315); str. 144/30 (1318).

FERA, plur., n. (ferrum) - železno orožje;

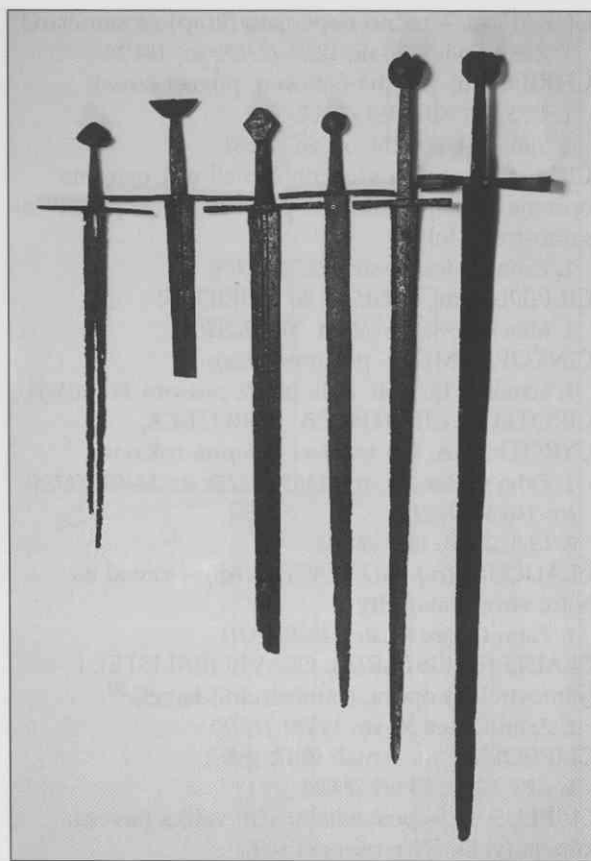
1. Stat. Isolae, str. 106/27, str. 124/24 (1360).⁴⁹

FLEKCH, m. (?) - golenični ščitnik;

1. Zahn Codex 36, str. 146/30 (1321).⁵⁰

FUNES (pl. f.?) (MACHINARUM CUM SUIS

CAPSIS) - vrvi s torbami za proženje izstrelkov z bojnim strojem;

Srednjeveški meči iz Ljubljaničice, najdeni pri Črni vasi, 12. - 15. stoletje (hrani Narodni muzej Slovenije) (foto: Marko Habič)

1. Zahn Codex 36, str. 147/39 (1321).⁵¹

FUOZEYSEN, n. - "jež" (trn) za obrambo pred napadalci; vrsta ovire;

1. Zahn Codex 36, str. 123/38 (1315).

GALEA, f. - usnjena čelada;

1. Zahn Codex 36, str. 147/34 (1321);

2. GZL IX, št. 22 a/19 (1346).

GAMBERA, f. - oklep za noge, golenjak;

1. CP 1924, št. 108, str. 147/11 (1262).⁵²

2. Mihelič 1985, str. 84 (ok. 1280-1340).

GEZERFE, m. (?) - tetiva (za lok ali samostrel); gl. še CERF, CERFER, CERIF in ZERF!

1. Zahn Codex 36, str. 144/3 (1318).

GEZIVGE, n. pl. - orožje;

1. Stanonik 1973, str. 16, št. 207 (1. polovica 14. stoletja).

GLADIUS, m. - meč;

1. Zahn Codex 36, str. 143/27 (1318); str. 146/39 (1321);

⁵¹ Prim. razlago v: Tancik 1966, str. 57. Stopar 1998, str. 130, je izraze prevedel kot "2 pripravi za usmrtilve v svojih tokih"!

⁵² Kandler, CDI, 24. X. 1262, navede sicer *duo paria de gamberis*, torej bi šlo za izraz *gamberia*, vendar glede na očitno nezanesljiv prepis ali tisk vira v tej izdaji upoštevamo izraz po De Franceschiju.

⁴⁷ Prim. še Mihelič 1985, str. 84.

⁴⁸ Štih 1994, str. 213, navaja obvezo vojaškega služenja goriškemu grofu *cum duobus equis stratis et duobus minoribus equis*.

⁴⁹ Navedb v Kostrenčičevem leksikonu, citiranih kot Stat. Isolaie itd., nam ni uspelo preveriti.

⁵⁰ Stopar 1998, str. 128.

2. Grafenauer 1952, str. 97-100 (*1340/41 oziroma sreda 14. stoletja*); str. 104 (*sreda 14. stoletja*); str. 130 (*1458*);
3. Joppi 1891, str. 315-8, št. CCCXIX (*1398*);
4. Vale 1943, str. 139/19 (*1485*).
- GOLARE**, n. – del oklepa; zaščitni ovratnik (del oklepa), ovratni oklep;
1. Persič 1999, str. 111, op. 622 (*1415*).
- GOLARUM**, n. – zaščitni ovratnik (del oklepa), ovratni oklep; gl. še **COLARIUM**!
1. Mihelič 1985, str. 84 in 112-113 (*1291, 1328*);
2. CP 1934, št. 131, str. 158/26 (*1337*).
- GOLLIR, GOLLYR** – ovratni oklep, golir (oklepna ovratnica), zaščitni ovratnik (del oklepa);
1. Zahn Codex 36, str. 143/16 in str. 144/12 (*1318*).
- GOLLIRIUM**, n. – ovratni oklep, golir (oklepna ovratnica), zaščitni ovratnik (del oklepa);
1. Zahn Codex 36, str. 146/28 (*1321*).
- GREYSNVER, GREVSNYR**, f. – vrvica pri oklepu, oklepna vezalka;
1. Zahn Codex 36, str. 144/13 (*1318*); str. 146/28 (*1321*).⁵³
- GUERA**, f. – vojna;
1. Stat. Pirani, str. 195/33 in 196/3 (*1358*);
2. Stat. Isolae 170/4 (*1360*).
- HACKHENPUCHSE, HAKHNPUCHSE, HAKNPUCHSN**, f. – vrsta puške; kavljasta puška;
1. ARS, Vic. a., šk. 102, fol. 19 (*1494*);
2. Kos 1991, str. 252 (*1498*).
- HANNDTPUCHSE, HANTPUCKSE, HANTPUOCHSSE**, f. – vrsta puške; "ročni topič";
1. ARS, Vic. a., šk. 101, fol. 6 (*1439*);
2. Kos 1991, str. 252 (*1498*);
3. Grossmann 1982, str. 147/26 (*1484*);
- HARNASCH, HARNISCH**, m. – vrsta oklepa; oklep nasploh;
1. Štih 1994, str. 212 (*sredi 14. stoletja*); str. 213 (*14. stoletje*);
2. Otarepec 1996, str. 332 in 340 (*1441*);
3. Krones 1883, str. 138/21 (*1437-1443*).
- HAUBE**, m. – vojak s *haube* (vrsta pokrivala); "oklepnik";
1. GZS, 18. IV., 20. IV., 23. VI. 1368 (*1368*).
- HAUBTBUCHSE**, f. – vrsta težkega topa;
1. Krones 1883, str. 139/7 (*1437-1443*).
- HAUFFNITZ**, f. – vrsta topa;
1. Kos 1991, str. 252 (*1498*).
- HAWSPFEIL**, m. – vrsta puščice; glej še **PFEIL, PFEYL, PHEIL, PHEYL**!
1. ARS, Vic. a., šk. 101, fol. 6 (*1439*).
- HELLEPARTE, HELMPARTE**, f. – helebarda;
1. Zahn Codex 36, str. 122/35 (*1315*); str. 144/2 (*1318*); str. 147/33 (*1321*);
2. Uršič 1975, str. 150 (*1502*).
- HELM**, m. – "čeladar", (najemniški) vojak s čelado (šlemom); čelada (šlem);⁵⁴
1. Stanonik 1957, str. 25/4 (*konec 13. ali začetek 14. stoletja*);
2. Trotter 1954, str. 105 (*1324*);
3. GZS, 11. IV. 1364 (*1364*).
- INSTRUMENTUM BELLICOSUM**, n. – vojaška naprava;
1. MHDC XI, št. 64, str. 31/4 (*1425*).
- LAMERA**, f. – oklep; kovinska ploščica; železna konica za kopje;
1. CP 1924, št. 108, str. 147/10 (= CDI, 24. X. 1262) (*1262*);
2. Mihelič 1984, str. 43, št. 209 (*1283*);
3. Mihelič 1985, str. 84 (*ok. 1280-1340*).
- LANCEA**, f. – kopje;
1. Stat. Insulae, str. 374/25 (*1360*);
2. Vale 1943, str. 166/1 (*1485*).
- LANCERA**, f. – kopje;
1. CP 1931, št. 33, str. 82/26 (*1315*).
- LANÇETA**, f. – nož, "lanceta";
1. CP 1934, št. 131, str. 158/26 (*1337*).⁵⁵
- LANÇO**, m. – sulica; kopje;
1. CP 1924, št. 142, str. 196/34 (*1273*); CP 1934, št. 131, str. 158/26 (*1337*);
2. Stat. Pirani, str. 42/5 (*1307*);
3. Stat. Insulae, str. 374/25 (*1360*).
- LANÇONUS**, m. – veliko kopje;
1. Stat. Pirani, str. 38/12 (*1307*);
2. Mihelič 1985, str. 84 (*ok. 1280-1340*).
- LAPIS**, m. – kamnit izstrelek;
1. Stat. Pirani, str. 41/14 (*1307*).⁵⁶
2. MHDC XI, št. 64, str. 31/13 (*1425*).
- LORICA**, f. – oklepna srajca;⁵⁷
1. Stanonik 1973, str. 18, št. 279 (*1. polovica 14. stoletja*).
- MACHINA**, f. – (bojni) stroj;
1. MHDC XI, št. 64, str. 31/4 in 31/14 (*1425*).
- MAÇA (DE FERRO)**, f. – (železna) gorjača;
1. Stat. Pirani, str. 42/5 (*1307*).
- MANARA**, f. – sekira;
1. Stat. Pirani, str. 42/6 (*1307*).
- MANGANUM**, n. – bojni stroj; katapult;
1. Stat. Pirani, str. 195/6 in 14 (*1358*).
- MANUBALISTA**, f. – ročna naprava za proženje puščic;
1. Theiner 478/43 (*1463*).

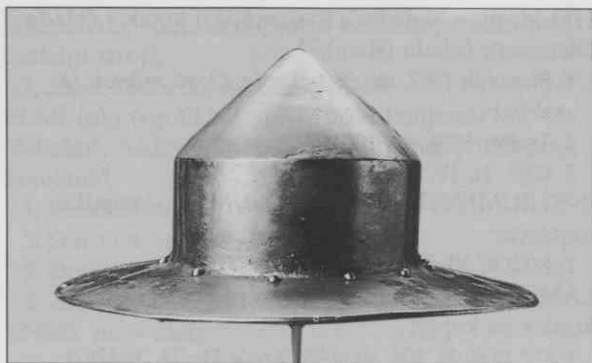
⁵³ Pod geslom *greysner, grevsnyr* (Kostrenčič 1973, str. 519) je v očitno istem dokumentu, označenem sicer kot Zahn Codex 36 114/13, a. 1318, izraz *greysner* in ne *greysnevr*. Zahn 1871 (Codex 36), 144/13, je zapisal *greysnver*.

⁵⁴ Razlikovanje po viru ni vedno mogoče in tudi v naši literaturi ni dosledno. Po Tanciku je čelada "po lobanji oblikovan globlji ali plitkejši ščitnik, ki nima očesnega in zatilničnega ščitnika", šlem pa je "lobanjski ščitnik z očesnim in zatilničnim ščitnikom, včasih tudi z ličnima in nosnim ščitnikom" (Tancik 1971, str. 44 in 49).

⁵⁵ Prim. Mihelič 1985, str. 84.

⁵⁶ Vir navede *lapides vel aliqua alia arma*.

⁵⁷ Izraz se sicer nanaša na antično bojno opremo, značilno za rimsko vojsko cesarske dobe, vendar smo ga zaradi datacije vira vseeno upoštevali.

Železen klobuk, 1. polovica 15. stoletja (hrani Narodni muzej Slovenije) (foto: Marko Habič)

MARASCHALCHUS, MARSSALCUS, MARSALCUS, MARSCALHUS m. - (magister equitum, stabuli) poveljnik konjenikov; konjušnik (častni naslov); maršal; vojvoda; vrhovni vojaški poveljnik;

1. Zahn Codex 31, str. 150/1 (1248);
2. MHDC VII, št. 251, str. 98/5 (1304);
3. CP 1935, št. 214, str. 228/27 (1350);
4. Komatar Schlossarchiv 20/1907, št. 334, str. 196/3 (1423).

MASCERA, f. - vrsta orožja;

1. Mihelič 1984, str. 43, št. 209 (1283).

MESSER, n. - nož;

1. Hernja Masten, Kos 1999, str. 146/13 (1513);
2. Javor Briški 1995, str. 145 (15. stoletje).

MILLEX, m. (za: miles) - miles; vojak; vitez;

1. CP 1924, št. 142, str. 196/5 (1273).

MORSARIUM, n., MORSER - možnar;

1. Zahn Codex 36, str. 122/28 (1315); str. 146/24 (1321).

PAINGERAET, n. - mučilno orodje;⁵⁸ gl. še PAYNGRAT, PAYNGRET!

1. Zahn Codex 36, str. 123/24 (1315).

PANCERA (DE MAGLIA, DE MAGLIS), f. - (verižni) oklep;

1. Peršič 1999, str. 110, op. 605 in 607 (1393).

PANCERIA, PANČERA, PANČERIA, f. - oklep; usnjeni oklep; trebušni oklep;

1. CP 1924, št. 108, str. 147/9 (1262);⁵⁹
2. Mihelič 1984, str. 43, št. 210 (1283);
3. Mihelič 1986, str. 172-173, št. 631 (1288);
4. Mihelič 1985, str. 84 (1280, 1329, 1338);
5. Stat. Pirani, str. 6/20; str. 56/11 in 14 (1307);
6. Peršič 1999, str. 111, op. 621 (1414).

PANCZIRIUM, PANTZIRIUM, n. - oklep, usnjeni oklep; trebušni oklep; obročni oklep;

1. Zahn Codex 36, str. 144/13 in 144/26 (1318); str. 146/29 in 147/24 (1321).⁶⁰

PANIRIUM, n. - prapor;

1. Zahn Codex 36, str. 142/35 (1318); str. 144/37 (1321).⁶¹

PANTZER, PANZIER, m. - oklep; prsni oklep;

1. Stanonik 1973, str. 5, št. 163 (1. polovica 14. stoletja);
2. Zahn 1899, str. 309 (1488).

PARMA, f. - ščit;⁶²

1. Stanonik 1973, str. 5, št. 165 (1. polovica 14. stoletja).

PARMULA, f. - ščit;

1. Stanonik 1973, str. 5, št. 166 (1. polovica 14. stoletja).

PAVESIUS, m. - vrsta ščita;⁶³

1. Stat. Pirani, str. 195/23 (1358).

PAYNGRAT, PAYNGRET, n. - mučilno orodje; gl. še PAINGERAET!

1. Zahn Codex 36, str. 146/13, str. 147/29 (1321).⁶⁴

PEDES, m. - pešec (vojak);

1. Bianchi 1844, str. 369/6 (1319).

PEKCHELHAUB, PEKELHAUB, PEKELHAVB, f. - kotlasta avba (vrsta šlema);

1. Zahn Codex 36, str. 123/25 (1315); str. 144/12 (1318); str. 146/28 (1321).

PELLIS, f. - ščit;⁶⁵

1. Zahn Codex 36, str. 143/28 (1318).

PENATUM, PENNATUM, n. - nož;

1. CP 1924, št. 108, str. 147/11 (= CDI, 24. X. 1262) (1262);

2. Mihelič 1984, str. 43, št. 209 (1283);

3. Mihelič 1985, str. 84 (ok. 1280-1340);

4. Stat. Pirani, str. 42/5 (1307);

5. Stat. Insulae, str. 354/12 (1360).

PFARETRA, PHARETRA, f. - tul, tulec, tok; gl. še FARETRA in FERETRA!

1. Zahn Codex 36, str. 146/15, 147/30, 148/25 in 149/8 (1321).

PFEIL, PFEYL, PHEIL, PHEYL, m. - puščica; gl. še HAWSPFEIL!

1. Zahn Codex 36, str. 148/26 (1321);

2. Štih 1994, str. 212 (sredi 14. stoletja);

3. Mlinarič 1981, zv. VII, št. 105 (1462); št. 113 (1463);

4. Javor Briški 1995, str. 144 (15. stoletje);

5. ARS, Vic. a., šk. 102, fol. 19 (1494);

6. Kos 1991, str. 252 (1498).

⁶⁰ Kostrenčič, n.d., str. 213, geslo *chetenhantschûch*, ni natančen, ko navede geslo *panzirium* - Zahn je zapisal: "item IIII plechhantschûch, item II chetenhantschûch, item pantzirium..."; torej izraza *panzirium* sploh ni, vendar pa navedeni odlomek iz Zahnove objave manjka pod geslom *pančeria*, *pantzirium*, *panczirium*. Kostrenčič je znak ſ tu sicer transkribiral kot uo.

⁶¹ Tancik 1966, str. 61.

⁶² Izraz označuje vrsto ščita, značilno za rimsko vojsko v republikanski in zgodnjecesarski dobi. Prim. še *parmula*.

⁶³ Tancik 1966, str. 50, za postavljalne ščite (*clipeus*) uporabljala poslovenjen izraz *paveza*.

⁶⁴ Stopar 1998, str. 128, je izraz *payngret de murrone* (Zahn Codex 36, str. 146/13) prevedel kot "nanožna mučilna naprava iz žilavega lesa".

⁶⁵ Stopar 1998, str. 124.

⁵⁸ Tancik 1966, str. 62, je ta izraz in obe različici po Lexerju (Mittelhochdeutsches Handwörterbuch II, Leipzig 1876, str. 270) prevedel kot "mučilno orodje", Stopar 1998, str. 121, pa kot "nožno mučilno orodje".

⁵⁹ Prim. CDI, 24. X. 1262: *panzeria*.

PFEILEISEN, PHEILEISTE(N), f. - železna ost puščice, puščična konica; sulična ost;

1. Zahn Codex 36, str. 148/21 (1321);
2. ARS, Vic. a., šk. 101, fol. 6 (1439).

PFEILTASCHE, f. - tulec, tok, torba za puščice;

1. Zahn Codex 36, str. 147/31 (1321).

PHEILLSCHIFFTER, PHEILSCHIFFTER, m. - izdelovalec puščic, puščičar;

1. Kos 1991, str. 122 (1501, 1504, 1509) in 194 (1485).

PLAT, PLATNE (pl.?), f. - prsna plošča, prsni oklep;

1. Zahn Codex 36, str. 123/1, 123/13, 124/13 (1315); str. 143/15 (1318); str. 147/21 (1321).

PLATNER, m. - oklepar;

1. GZS, 26. II. 1459 (1459).

PLECHANTSCHUCH, PLECHHANTSCHUOCH, m. - pločevinasta oklepna rokavica;⁶⁶

1. Zahn Codex 36, str. 124/5 (1315); str. 143/16 (1318); str. 147/22 (1321).

PLUMBATA, f. - kij, gorjača s (prikovanimi oz. pritrjenimi) svinčenimi krogli;

1. Stat. Pirani, str. 38/13 in 42/6 (1307).

POEHEL, POEKEL - kopje, dolgo kopje; sulica;

1. Zahn Codex 36, str. 122/32 (1315); str. 146/17 (1321).

POGNER, m. - izdelovalec lokov;

1. Blaznik Urbarji, str. 272/3, 273/11, 274/7, 276/5 in 21, 277/11 (1396/97); str. 226/20, 227/3 (1421); str. 229/12, 13 in 15 (1423).

2. Hernja Masten, Kos 1999, str. 190/2, 192/15 (1513);

PROPUGNACULUM,⁶⁷ n. - oblegovalna naprava z zaščitno streho za vojake (?);

1. MHDC XI, št. 64, str. 31/14 (1425).

PROVISIONARIUS, m. - vojaški oskrbnik;

1. Theiner 400/5 (1447).

PRVNNE, f. - oklepna srajca;

1. Stanonik 1973, str. 18, št. 279 (1. polovica 14. stoletja).

PUCHSE, f. - puška; top;

1. Mlinarič 1981, zv. VII, št. 105 (1462) in 113 (1463);
2. Wolf 1875, str. 113/22 (1483 ali 1484);
3. ARS, Vic. a., šk. 102, fol. 19 (1494).

PUCHSENPU LUER, PUCKHSEN PULUER, PÜCHSENPU LUER, PUECHSENPU LUER, n. - topovski smodnik;

1. Blaznik 1963, str. 285 (1437/38);
2. ARS, Vic. a., šk. 101, fol. 4 (1436-39) in fol. 6 (1439);
3. Kos 1991, str. 252 (1498).

PUECHLAR - ščit;

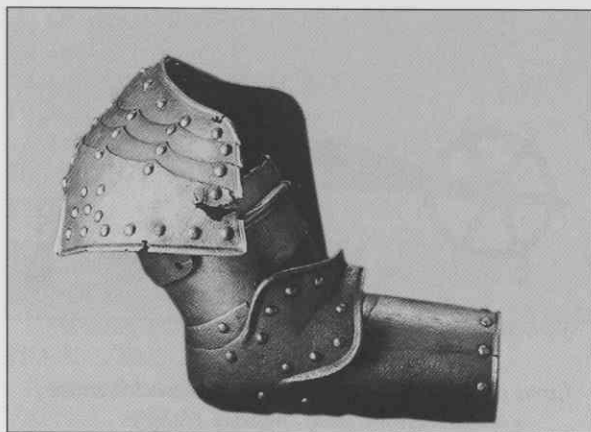
1. Stanonik 1973, str. 5, št. 166 (1. polovica 14. stoletja).

PUECHSENSTAIN, m. - kamnita (topovska?) krogla;

1. Blaznik Urbarji, str. 285 (1437/38).

PULUER, PULUVER, n. - smodnik;

1. ARS, Vic. a., šk. 101, fol. 26 (1436-39);

Rokav otroškega ploščnega oklepa, 2. polovica 15. stoletja (hrani Narodni muzej Slovenije) (foto: Marko Habič)

2. Mlinarič 1981, zv. VII, št. 105 (1462) in 113 (1463);

3. ARS, Vic. a., šk. 102, fol. 19 (1494);

4. Kos 1991, str. 252 (1498).

RINKE (?), f. - obroč; napenjalni locen (obroček) za samostrel;

1. Zahn Codex 36, str. 123/6 (1315); str. 144/29 (1318); str. 149/6 (1321).

ROCHPLAT, f. - prsna plošča, prsni oklep;

1. Zahn Codex 36, str. 124/8 (1315).

RONCHONUS, m. - "vrsta vojaškega srpa", "srpasto kopje"; gl. še RUNCONUS!

1. Mihelič 1985, str. 84 in 112/113 (1328).

RONCINUS, m. - navaden konj, kljuse; konj pažev oziroma oprod;⁶⁸

1. Bianchi 1844, str. 369/10 (1319).

ROSS, m. - (bojni) konj;

1. Štih 1994, str. 213, op. 62 (1368, 1387).

ROTELLA, f. - vrsta majhnega ščita; majhen okrogel ščit;

1. CP 1931, št. 33, str. 82/26 (1315); št. 38, str. 90/8 (1320);⁶⁹

RUNCONUS, m. - "vrsta vojaškega srpa", "srpasto kopje"; gl. še RONCHONUS!

1. Stat. Pirani, str. 42/5 (1307).

SACCUM (EQUINUM, AD PURGANDUM ARMA), m. - vreča (jezdna, za (pribor za) čiščenje orožja);

1. Zahn Codex 36, str. 147/10 (1321).

SAGIPTA, SAGITA, SAGITTA, f. - puščica;

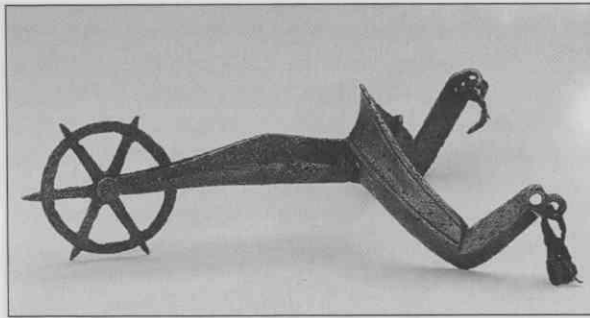
1. Zahn Codex 36, str. 144/5 in 144/30 (1318); str. 146/15, 146/21, 147/31, 149/8 (1321);
2. MHDC XI, št. 64, str. 31/4 in 31/13 (1425);
3. Theiner 478/43 (1463).

⁶⁸ Prim. Fabrizio Bressan, *Armi e cavalleria. La pratica militare nel Medioevo secc. XI-XV*, La spada e il melograno. Vita quotidiana al castello medioevale 1271-1500 (a cura di Lucia Pillon), Gorizia 1998, str. 92.

⁶⁹ Prim. Mihelič 1985, str. 84.

⁶⁶ Tancik 1966, str. 45.

⁶⁷ MHDC XI, št. 64, str. 31/14: *propugnaculum, (quo) in vulgari vero dicitur chachzen.*

Leva ostroga, 15. stoletje (hrani Narodni muzej Slovenije) (foto: Marko Habič)

- SAGITTARIUS, m. - "strelec"; izdelovalec lokov;
 1. Zahn Codex 31 150/3 (1248);
 2. Kos 1939, str. 100/13, 101/16, 103/22, 104/26 (1322);
 3. Vale 1943, str. 157/10-13 (1485).
- SALINTER, SALITER, m. - soliter;
 1. ARS, Vic. a., šk. 101, fol. 26 (1436-39);
 2. Kos 1991, str. 252 (1498).
- SAUMSAETEL, m. - tovorno sedlo;
 1. Zahn Codex 36, str. 147/28 (1321).
- SCHAYD, f. - nožnica (noža);
 1. Hernja Masten, Kos 1999, str. 146/13 (1513);
- SCHILT, m. - ščit;
 1. Stanonik 1957, str. 25/5 (konec 13. ali začetek 14. stoletja);
 2. Stanonik 1973, str. 5, št. 165 (1. polovica 14. stoletja);
 3. Štih 1994, str. 212 (sredi 14. stoletja).
- SCHOEPEL, n. (?) - zastorec (pri golirju - ovratnem oklepu oziroma zaščitnem ovratniku);
 1. Zahn Codex 36, str. 146/28 (1321).
- SCHOEZZ, SCHOZZ, f. - krilo (oblačilo), ki so ga nosili prek oklepa;⁷⁰
 1. Zahn Codex 36, str. 144/13 (1318); str. 146/29 (1321).
- SCHUCZ, SCHUECZ, SCHUECZE, m. - "strelec";
 1. Kos 1996, št. 160, str. 180-181 (1336);
 2. GZS, 11. IV. 1364 (1364);
 3. Štih 1994, str. 213 (14. stoletje);
 4. Otorepec 1996, str. 333, 338 in 339 (1441).
- SCORPIONARIUS, m. - izdelovalec samostrelav;
 1. Vale 1943, str. 157/10-13 (1485).
- SELLA, f. - sedlo;
 1. Zahn Codex 36, str. 146/14 (1318); str. 147/25, 147/26, 147/28 (1321).
- SLANGE, f. - prača;
 1. Zahn Codex 36, str. 148/29 (1321).
- SLAPA, f. - čop (na šlemu); vizir šlema?;
 1. Zahn Codex 36, str. 144/12 (1318).
- SLAPUS, m. - čop (na šlemu); vizir šlema?;
 1. Joppi 1891, št. CCLXXVII, str. 7/13 (1372).
- SLEGEL, f. - bojni bat;
 1. Zahn Codex 36, str. 148/28 (1321).
- SOLDAERIUS, m. - plačan vojak, plačanec;
 1. CP 1924, št. 184, str. 245/3 (1285).
- SPADA, SPATA, SPATTA, f. - meč;
 1. Mihelič 1984, str. 43, št. 210 (1283);
 2. Mihelič 1986, str. 172-173, št. 631 (1288);
 3. Stat. Pirani 42/4 (1307);
 4. CP 1931, št. 38, str. 90/8 (1320);
 5. Mihelič 1985, str. 84 (1328);
 6. Stat. Insulae, str. 354/12 (1360).
- SPADARIUS, m. - mečar;
 1. Mihelič 1985, str. 85 (1325).
- SPANBENCH, f. - napenjalna klop (za napenjanje tetiv na samostrelni lok);
 1. Zahn Codex 36, str. 122/31 (1315); str. 144/1 (1318); str. 146/17 (1321).
- SPATARIUS (IMPERATORIS), m. - (cesarjev) mečenosec;
 1. MHDC III, št. 240, str. 102/2 (1027).
- SPER, m. - sulica; kopje;
 1. Stanonik 1957, str. 25/9 (konec 13. ali začetek 14. stoletja);
 2. Štih 1994, str. 212 (sredi 14. stoletja).
- SPEREISEN, n. - železna ostroga;
 1. Zahn Codex 36, str. 147/9 (1321).⁷¹
- SPIES, SPIESS, m. - kopje; orožje na drogu;
 1. Štih 1994, str. 213 (14. stoletje);
 2. Javor Briški 1995, str. 145 (15. stoletje).
- SPONTONUS, m. - gorjača, okovana z železom; okovana gorjača;
 1. Mihelič 1986, str. 172-173, št. 631 (1288);
 2. Stat. Pirani, str. 42/4 (1307);
 3. Mihelič 1985, str. 84 (1328, 1330).
- SPYA, m. - vohun, izvidnik;
 1. MHDC IX 151/26 (1331).
- STABDWEHEL, n. (?) - kopjiščno banderce (viteška zastava);
 1. Zahn Codex 36, str. 142/36 (1318); str. 144/39 (1321).⁷²
- STAHHEL, m. - jeklo; jekleno orožje;
 1. Javor Briški 1995, str. 145 (15. stoletje).
- STAMPUCHSEN, STAMPÜCHSSEN, f. - vrsta topa;
 1. ARS, Vic. a., šk. 101, fol. 4 (1436-39) in fol. 6 (1439).
- STECHGEZEVG, n. - turnirska oprema za bodenje; gl. še STECHZIUG, STEHZEVG!
 1. Zahn Codex 36, str. 143/17 (1318).
- STECHSATEL, m. - turnirsko sedlo za bodenje; bodno sedlo;
 1. Zahn Codex 36, str. 148/1 (1321).
- STECHZIUG, STEHZEVG, n. - turnirska oprema za bodenje;⁷³ gl. še STECHGEZEVG!
 1. Zahn Codex 36, str. 122/34 (1315); str. 145/17 (1321).

⁷¹ Stopar 1998, str. 129.

⁷² Tancik 1966, str. 62. Stopar 1998, str. 123, prevaja kot "kopjiščno banderce", na str. 126 pa kot "konjiško banderce".

⁷³ Tancik 1966, str. 46.

⁷⁰ Tancik 1966, str. 49.

STEGRAIF, STEGRAEYF, m. – streme (del samostrela);

1. Zahn Codex 36, str. 123/5 (1315); str. 144/28 (1318).

STEGRAIF ARMBRUST, STEGRAIFARMBRUST, f. – stremenski samostrel;

1. Zahn Codex 36, str. 143/39 (1318); str. 148/23 (1321).

STORMO, m. – napad; vojna, boj;

1. Stat. Isolae, str. 169/23 (1360).

STRAFLEDER, STRAIFLEDER, n. – ogledniški oklep;⁷⁴

1. Zahn Codex 36, str. 144/6 (1318); 147/35 (1321).

STREPA, f. – streme (konjsko – *ad equos*, samostrelno – *ad balistas*, sedelno – *pro sellis*);

1. Zahn Codex 36, str. 123/30 (1315); str. 143/23, 143/32 (1318); str. 145/23, 145/24, 149/7 (1321).

STREPALIS (BALISTA), f. – stremenski (samostrel);

1. Zahn Codex 36, str. 143/37 (1318).

STUCHK, STUCK, STUK, STUKH, n. – vrsta topa;

1. Štih 1994, str. 213 (14. stoletje);
2. ARS, Vic. a., šk. 102, fol. 19 (1494).

SULPHUR, n. – žveplo; žveplen izstrelek;

1. MHDC XI, št. 64, str. 31/13 in 31/22⁷⁵ (1425).

SWARTFURB, SWEITFURB, SWERTFÜRB,

SWERTFURBER, m. – mečar;

1. GZS, 10. V. 1393 (1393);
2. Otorepec 1956, str. 77 (1404);⁷⁶
3. Kos 1939, str. 132 in 162 (1448).

SWEBL, n. – žveplo;

1. ARS, Vic. a., šk. 101, fol. 26 (1436-39).

SWERT, n. – meč;

1. Hernja Masten, Premzl 1998, str. 161/10 (1376);
2. Zahn 1899, str. 312 (1488);
3. Javor Briški 1995, str. 145 (15. stoletje).

SWERTFERGER, m. – mečar;

1. Kos 1939, str. 133 (1448).

SWERTUERB, m. – mečar;

1. GZS, 20. X. 1457 (1457).

TAETSCHKE, f. – vrsta manjšega ščita; tarča;

1. Zahn Codex 36, str. 122/26 (1315); str. 143/27 (1318); str. 145/28 (1321).⁷⁷

TALUAÇUS, TALAVAÇUS, TALEVACIUS, m. – vrsta ščita;

1. CP 1924, št. 108, str. 147/12 (1262);⁷⁸
2. Mihelič 1986, str. 172-173, št. 631 (1288);
3. Mihelič 1985, str. 84 (ok. 1280-1340).

TARÇA, TARÇIA, TARGIA, f. – manjši ščit; manjši okrogel ščit;

1. CP 1924, št. 108, str. 147/12 (1262);⁷⁹

2. Mihelič 1984, str. 43, št. 209 in 210 (1283);

3. Mihelič 1985, str. 84 (ok. 1280-1340).

TELUM, n. – puščica, strelica;

1. Zahn Codex 36, str. 124/3, 124/28 (1315).

TERASPÜCHSE, TERRAZPÜCHSSE, f. – vrsta topa;

1. ARS, Vic. a., šk. 101, fol. 6 (1439);

2. Kos 1991, str. 252 (1498).

TORAX, m. – prsni oklep;⁸⁰

1. Stanonik 1973, str. 5, št. 163 (1. polovica 14. stoletja).

TRAFGEZEUG, n. – lafeta za top;

1. Štih 1994, str. 213 (14. stoletje).

VAENEL, n. (?) – dirjalno (dirkalno) banderco (viteška zastava);

1. Zahn Codex 36, str. 142/35 (1318); str. 144/37, 147/8 (1321).⁸¹

Miniturni ploščni oklep, konec 15. stoletja, kopija iz 19. stoletja (hrani Narodni muzej Slovenije) (foto: Marko Habič)

⁷⁴ Tancik 1966, str. 49.

⁷⁵ MHDC XI, št. 64, str. 31/22-23: *cum lignis combinatis proprie flamme cum straminibus sulphuribus magnum ignem fecerunt* – zažgali so z lesom in snopi slame, prepojene z žveplom.

⁷⁶ Prim. Otorepec 1957, str. 50 in op. 46, kjer je sicer za istega obrtnika naveden izraz *swaertfurb*. Vira iz leta 1404 nismo mogli preveriti.

⁷⁷ Izraz *taetschen magne xi* (Zahn Codex 36, str. 145/28, leto 1321) je Stopar 1998, str. 127, prevedel kot "11 velikih ščitov – tarč".

⁷⁸ CDI, 24. X. 1262: *talonacius*.

⁷⁹ CDI, 24. X. 1262: *tazia*.

⁸⁰ Izraz je starogrški in je bil uporabljan v grški antiki (prim. Kühnel 1992, str. 262 in 263).

⁸¹ Tancik 1966, str. 62. Stopar 1998, str. 123 in 126, prevaja kot "dirkalno banderco", na str. 129 pa kot "prapor".

VAGINA, f. – nožnica, tok (za bodalo ali nož);

1. Zahn Codex 36, str. 142/38 (1318); str. 145/1, 145/2, 145/3 (1321).

VARENKA, f. – vrsta orožja;

1. Stat. Insulae, str. 354/15 (1360).

VERCHRAEPIGEV, VEBERCHRAPIGEV

BALISTA, f. – kavljast samostrel;

1. Zahn Codex 36, str. 143/36 in 39 (1318).

VEZIL – pas (oprtnica);

1. Stanonik 1973, str. 5, št. 164 (1. polovica 14. stoletja).

VIERTL PUCHSN, f. – vrsta topa;

1. ARS, Vic. a., šk. 102, fol. 19 (1494).

VIERTL STUCKH, n. – vrsta topa;

1. Kos 1991, str. 252 (1498).

VMBO, m. – ščitna grba;

1. Stanonik 1973, str. 5, št. 167 (1. polovica 14. stoletja).

WAFENROECH, WAFFENROECH, m. – bojna

srajca;

1. Zahn Codex 36, str. 143/12 (1318); str. 145/14 (1321).

WAFFEN, WAFFENN, f. pl. – orožje (splošen, v srednjeveških virih pogost izraz); npr.:

1. Hernja Masten, Premzl 1998, str. 158 (1376);

2. Javor Briški 1995, str. 144 (15. stoletje).

WAFFENBAMBES, WAFFENWAMEIS, n. – vrsta vojaške obleke, bojni jopič;⁸²

1. Zahn Codex 36, str. 144/11 (1318); str. 146/27 (1321).

WAGARMBRUST, BALISTA WAGARMBRUST, f. – vrsta velikega loka; katapult; prevozni samostrel;

1. Zahn Codex 36, str. 143/35 in 38 (1318); str. 146/21 (1321).

ZERF, m. – tetiva (za lok ali samostrel); gl. še

CERF, CERFER, CERIF in GEZERFE!

1. Zahn Codex 36, str. 148/25 (1321).

ZEWG, n. – orožje (splošen, v srednjeveških virih pogost izraz).

ZILPELTZ, n. (?) – strelica za vadbo;

1. Zahn Codex 36, str. 147/9 (1321).

KOMENTAR

Pregled Kostrenčičevega Leksikona je pokazal verjetno kar večino latinskih (in drugih) izrazov za orožje in bojno opremo, omenjenih v objavljenih srednjeveških pisnih virih za slovenski prostor. Iz indeksa *Militaria* smo dodali še izraze za vojaške funkcije oziroma tiste v zvezi z vojsko in bojevanjem (kljub nedoslednostim in v celoti precej skromni zastopanosti izrazov).

Najprej štiri splošne ugotovitve: 1. izrazov ni zelo veliko in izhajajo iz vsega dvanajstih zbirk virov; 2. največ omemb je iz 14. stoletja, nanašajo se predvsem na Škofjo Loko, Piran in Izolo (kar je seveda posledica naključne ohranjenosti ter objavljenosti in pregledanosti virov); 3. v virih za primorska mesta je mnogo italijanskih izrazov ali izrazov italijanskega izvora, v virih za celinski del Slovenije pa je mnogo nemških izrazov; 4. Kostrenčičev Leksikon vsebuje tudi nekaj nenaatančnosti in napak, moteče pa je predvsem, da v navajanju ni dosleden. Vendar je res, da je slovar terminološki in zato ne zajema splošno znanih izrazov. Zgled za to je v srednjem veku zelo pogost izraz *miles*: ta je zastopan le z enim virom in razen tega – ali pa ravno zato – z različico *millex*. V indeksih nekaterih gesel oziroma izrazov ni (npr. *colarium*, *cuspis*, *ensis*, *gladius*, *pfeiltasche*), našli smo jih ob preverjanju drugih gesel; *clipeus* pa sploh ni naveden niti kot geslo niti v indeksih, čeprav ga najdemo v dveh virih. Prav tako pri posameznem geslu niso naštetni vsi dokumenti, ki vsebujejo določen izraz, čeprav so navedeni pri kakem drugem geslu in vsebujejo prav tisti izraz (npr. *spata* v Stat. Pirani, str. 42/5, iz leta 1307, *balisterius* v Zahn Codex 36, str. 143/25, iz leta 1318) – terminološki slovar pač navaja predvsem oblike izrazov, ne njihove pogostnosti. Zato smo morali gesla in posamične izraze navzkrižno

Kotlasta avba z verižno pletenino,
14. stoletje (hrani Narodni muzej Slovenije)
(foto: Marko Habič)

⁸² Tancik 1966, str. 45: "s predivom podložen usnjen ali platnen suknjič". Prim. izraz *Wams* pri Kühnel 1992, str. 278 in 279.

(medsebojno) preverjati. Po drugi strani nekaj gesel ne sodi v omenjene indekse, npr. iz starogrškega konteksta prevzeta *monomachia* ali celo *passagium* oziroma *passagium generale de ultramare (ultramari)*, ki je razložen kot "expeditio ad terram sanctam i. e. Palestinam liberandam; bellum militum Cruce signatorum" - navedena vira, oporoki iz *Chartularium Piranense*, nedvoumno kažeta, da je šlo za običajno romanje, v enem primeru k svetinjam sv. Petra in Pavla v Rim.

Kostrenčičev Leksikon nam vseeno ponuja dober vpogled v izrazje za srednjeveško orožje in bojno opremo, ne glede na pomanjkljivosti in nekatere napake.⁸³ Pomembno je, da pri vsakem geslu iz vsakega upoštevanega vira (dokumenta) navede tudi bolj ali manj popoln kontekst (stavek ali del stavka), iz katerega sta razvidna pomen in uporaba določenega izraza. Vendar je to veliko delo le izhodišče in pomagalo za nadaljnje in podrobnejše raziskave. Vse izrazje je treba preveriti še v izdajah virov - to smo večinoma opravili -, v nekaterih primerih pa bi morali preveriti kar originalni zapis v viru ali pa dve različici (zapisa dveh pisarjev), ki sta bili po takšnih ali drugačnih merilih prepisani in objavljeni na dveh mestih (npr. objava ene ali druge različice istih dokumentov za istrsko zgodovino pri Kandlerju in De Franceschiju). Prevodov posameznih izrazov prav tako še nismo kritično preverjali oziroma primerjali z drugo strokovno literaturo, razen izjemoma. Kot zglede predstavimo izraz *runconus*.

Piranski statut iz leta 1307 v 19. členu sankcionira nošenje "prepovedanega orožja" (*arma vetita*) v Piranu tako podnevi kot tudi ponoči in med drugim našteje tudi *runconum*.⁸⁴ To je po Kostrenčiču "vrsta vojaškega srpa", vendar pa se nam izraz glede na poljedelsko funkcijo orodja, imenovanega srp, ne zdi posrečen. Miheličeva je *ronchonus* prevedla kot "srpasto kopje".⁸⁵ Vsekakor je res, da so se nekatere vrste orožja razvile iz poljedelskega ali podobnega orodja: helebarda npr. izhaja iz gozdarske sekire, italijansko poimenovani *roncone* in sorodno orožje *ronca* pa - po enem izmed mnenj - iz vrste gozdarskega noža ("roncola di boscaiolo"), namenjenega za sekanje oziroma obsekavanje drevja; po naše bi takemu orodju rekli vinjak (tudi vinjek) ali pa klestilnik.⁸⁶ Etimologija besede in njena raba v antiki pokažeta, da je izraz *eruncare* ali *runcare* v klasični latinščini pomenil "pleti", *runco* - *runconis* orodje "srpica" ali "pralica", *runcator* pa je bil delavec "plevec". Rim-

ljani sicer niso uporabljali orožja, ki bi ustrezalo poznejšemu *roncone*, sorodno oblikovano orodje (kot zgoraj omenjena *roncola*) pa so splošno imenovali *falx* - "srp" in ga razvili v različne tipe (*falx silvatica, arboraria, vinitoria / vineatica, putatoria, messoria, foenaria*), torej za delo v gozdu, sadovnjaku, vinogradu, za obrezovanje, za košnjo oziroma žetev, za seno. V pozni antiki je izraz *runcare* dobil pomen "kositi" in "žeti" - tako ga je uporabil Avguštin iz Hipona v svojem delu *De Civitate Dei* (leta 427). Zelo verjetno je v zgodnjerednjeveški latinščini izraz *runcones*, sprva omejen na srpe za košnjo ali žetev, dobil širši in prenesen pomen ter končno zaobsegel tudi *falx silvatica* in morebiti še druge tipe antičnega orodja z imenom *falx*. V poznejšem srednjem veku pa se *roncone* v pisnih virih prvič pojavi leta 1252 (*roncola* že 1210), a skupaj s sorodnimi izrazi, npr. *ronca*, nerazločno označuje orožje s kavljem; v ikonografskih virih je to orožje sicer upodobljeno vse od 10. stoletja naprej in do začetka 17. stoletja.⁸⁷

V tuji literaturi uporabljajo za to vrsto orožja na drogu oziroma palici (nemško *Stangenwaffe*, italijansko *armi in asta*) izraze *roncone* (italijansko), *Roßschinder* (nemško; tudi *Runka* oziroma *Italienische Helmbarte*), *guisarme* (francosko; tudi *rançon*), *bill* (angleško; tudi *brown bill, rawcon, rancon*),⁸⁸ vendar terminologija in tipologija nista enotni, posebno v starejši literaturi iz 18. in 19. stoletja ne: npr. Demmin je tovrstno orožje označil kot "Gläfe" ali "Glefe", *roncone* pa je enačil s korzako.⁸⁹ Po Tanciku, ta je sicer razločeval tudi bojni srp, so konjem fevdalne konjenice "pešci radi rezali vratove in mišice na nogah z glevo, ki so jo ljudsko imenovali konjederec".⁹⁰ V Italiji poznajo *roncone* že v 13. stoletju, vendar je ta tip, včasih imenovan "italijanska helebarda",⁹¹ razširjen tudi v Franciji, Angliji in drugod tako v poznem srednjem veku kot še celo 16. stoletje. Dolgi lok (*long bow*) in omenjeno orožje (*bill*) sta bila značilna za angleške vojske skoraj vse do konca vladavine Henrika VIII., in sicer sta bila najobičajnejša oborožitve navadnih pešcev.⁹² Dolgi lok je bil namenjen za bojevanje (streljanje) na daljavo in *bill* za boj iz bližine. Po Seitzu gre za bodno orožje z rezilom, dolgim okoli 70 do 85 cm, in z dvema

⁸⁷ Troso 1988, str. 138, 139, 283.

⁸⁸ Heribert Seitz, *Blankwaffen I. Geschichte und Typenentwicklung im europäischen Kulturbereich. Von den prähistorischen Zeiten bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Braunschweig 1965, str. 232 in sl. 144 H; Troso 1988, str. 99. Izraza *Roßschinder* ("konjederec") in *Italienische Helmbarte* so v 19. stoletju sprejeli raziskovalci (Troso 1988, str. 284).

⁸⁹ Demmin 1893, str. 802-804 in 827.

⁹⁰ Tancik 1973, str. 83 in sl. 9.

⁹¹ Npr. Boeheim 1966, str. 340, sl. 393, ki izraza *roncone* ne pozna.

⁹² Edge & Paddock 1995, str. 119, 130, 152.

⁸³ Prim. Milan Grošelj, *De nonnullis vocibus in Lexico Latinitatis medii aevi Iugoslaviae fasc. I & II obviis*, *Linguistica X/1*, Ljubljana 1970, str. 85.

⁸⁴ Stat. Pirani, 42/5.

⁸⁵ Mihelič 1985, str. 84.

⁸⁶ Bressan 1998, str. 89 in Tav. III.

nabrušenima kavljema (po enim na vsaki strani), s katerim je vojak med bojem porezal nasprotnikovega konja po nogah in ga tako – z vbodom in urezom – onesposobil (*Roßschinder* pomeni "konjederec").⁹³ Po tej razlagi sodeč tudi "srpasto kopje" ni točen prevod za *ronchonus*, saj ne gre za kopje kot metalno orožje. Prav tako je zanj neustrezen izraz "vojaški srp", saj je *ronchonus* v nasprotju s poljedelskim srpom, ki ima razmeroma kratek držaj in se uporablja z eno roko, orožje na drogu oziroma precej daljšem ročaju, ki ga je bilo treba držati z obema rokama.

Najnatančnejšo tipološko in funkcionalno določitev ter poimenovanje tega orožja pa je uvedel Troso: na podlagi oblikovanosti posameznih delov orožja (rezilo, ost, kavelj, zob) in s tem povezane funkcije (po namenu delovanja: zabadanje in sekanje oziroma klanje; po učinku: prebodeње, porezanje oziroma posekanje, raztrganje, razlomljenje) loči dva tipa (A in B; temu drugemu ustreza Seitzev opis) in še *doppio roncone* kot različico tipa A. Ohranjeni primerki so visoki od 47 do 97 cm, odvisno od namembnosti v vsakokratni dobi in okolju. Podatki, zbrani iz različnih virov, kažejo, da je bil *runconus* oziroma *roncone* zelo mnogostransko orožje, uporabljano tako v vojaške kot tudi civilne namene. Lahka pehota v poznem srednjem in v zgodnjem novem veku ga je uporabljala v različnih postopkih in operacijah, značilnih za ta tip pehote, kot so spremstvo vojaške oprave, grabljenje, rušenje, zaseda, zasledovanje, obleganje; v boju so pešci s tem smrtonosnim orožjem sodelovali s suličarji in pogosto odločali izid bitke. Na krovu bojnih ladij je bil *roncone* primeren za naskok na sovražno ladjo, za rezanje sovražnikovih jader in manevriranje. V civilni rabi pa je bil namenjen tako poklicno usposobljenim osebam, posebno telesni straži v javnih palačah, kot tudi neprofesionalcem za osebno obrambo v zasebnih hišah.⁹⁴

Natančna opredelitev posameznih izrazov v virih (preverjanje literature) in ob tem tudi dopolnjevanje slovenske terminologije, ki jo je v veliki meri sestavil Ferdinand Tancik (čeprav večkrat z oblikovanjem kalkov na podlagi nemške terminologije), sta stvar nadaljnega študija.⁹⁵ Omenimo naj le dva različna ali neenotna prevoda pri Kostrenčiču in Miheličevi: *coretus* – prsni oklep / ovratni oklep; *balesta* = balista – vrsta loka, lučalnica za puščice / samostrel.⁹⁶ Kot primer različ-

nega prevajanja, a s tem do neke mere tudi interpretiranja izraza (pojma) navedimo še slovenske izraze za *elmi* in *balistarii*. Okoliš ju po nekem viru iz leta 1335 prevede s "čeladarji" in "strelci", Štih po viru iz leta 1327 uporabi izraza "težki konjeniki" (*elmorum*) in "lahki konjeniki" (*balistarum*), Kosi po viru iz leta 1333 razlikuje med "oklepnimi konjeniki" (*elmi*) – te drugje imenuje tudi "oklepniki" -, in "samostrelci" (*ballistarii*).⁹⁷ Pomenske razlike bo mogoče pojasniti prav na podlagi natančnejšega študija arhivskih virov.

VIRI IN LITERATURA

NEOBJAVLJENI VIRI

Arhiv Republike Slovenije, Vicedomski arhiv:

1. ARS, Vic. a., šk. 101, fol. 4 in 26 (1436-39);
2. ARS, Vic. a., šk. 101, fol. 6 (1439);
3. ARS, Vic. a., šk. 102, fol. 19 (1494).

VIRI V KOSTRENČIČEVEM LEKSIKONU

Blaznik Urbarji - Blaznik P., *Urbarji freisinske škofije* (Viri za zgodovino Slovencev IV. Srednjeveški urbarji za Slovenijo 4, Ljubljana 1963);

CP 1924, De Franceschi C., *Chartularium Piranense. Raccolta dei documenti medievali di Pirano I (1062-1300)*, (Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria 36, Parenzo 1924, str. I-LXXI in 1-361);

CP 1931, De Franceschi C., *Chartularium Piranense. Raccolta dei documenti medievali di Pirano II (1301-1350)*, (Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria 43, Pola 1931, str. 1-96);

CP 1933, De Franceschi C., *Chartularium Piranense. Raccolta dei documenti medievali di Pirano II (1301-1350)*, (Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria 45, Pola 1933, str. 255-320);

CP 1934, De Franceschi C., *Chartularium Piranense. Raccolta dei documenti medievali di Pirano II (1301-1350)*, (Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria 46, Pola 1934, str. 107-192);

CP 1935, De Franceschi C., *Chartularium Piranense. Raccolta dei documenti medievali di Pirano II (1301-1350)*, (Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria 47, Pola 1935, str. 123-230);

CDI - Kandler P., *Codice diplomatico istriano I-IV* (Trieste 1846-1852, 1853-1864);

Gradivo – Otorepec B., *Gradivo za zgodovino*

⁹³ Seitz 1965, str. 234.
⁹⁴ Troso 1988, str. 285.
⁹⁵ Kot prispevek k temu navedimo *Enciklopedijo orožja* (*Orožje skozi sedem tisočletij*, ur. Miroslav Ulčar, Ljubljana 1995), sicer prevod tujega dela, čeprav ne razlaga oziroma utemeljuje izbora posameznih izrazov.
⁹⁶ Prim. geslo v *Il novissimo Melzi. Dizionario italiano, I. Linguistico*, Milano 1942, str. 260: "coretto – ... Arnese di

cuoio o di ferro per difendere il cuore."

⁹⁷ Okoliš 1995, str. 368; Štih 1994, str. 212; Kosi 1998, str. 77.

- Ljubljane v srednjem veku I-XII* (Ljubljana 1956-1968);
- Komatar Schlossarchiv - Komatar F., *Das Schlossarchiv in Auersperg* (Mittheilungen des Musealvereines für Krain 18-20, Laibach 1905-1907; Carniola 1, n.v., Ljubljana 1910);
- MHDC - Jaksch A., *Monumenta historica ducatus Carinthiae* I-IV, Ergänzungsheft I (Klagenfurt 1896-1915); V-IX, ed. H. Wiessner (Klagenfurt 1956-1965);
- Schumi I - Schumi F., *Urkunden - und Regestenbuch des Herzogthums Krain* I-II (Laibach 1882-1884);
- Stat. Insulae - Morteani L., *Gli statuti d'Isola* (Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria IV-V, Parenzo 1888-1889);
- Stat. Isolae - Morteani L., *Isola ed i suoi statuti* (Parenzo 1889);
- Stat. Justinopolis - *Statvta Ivstinopolis metropolis Istriae* (Venetiis 1668);
- Stat. Pirani - De Franceschi C., *Gli statuti del Comune di Pirano del 1307 confrontati con quelli del 1332 e del 1358* (Monumenti storici dalla Deputazione di Storia Patria per le Venezie, n.v.14, Venezia-Padova 1960);
- Theiner - Theiner A., *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia* (Romae 1863, tom. 1, a. 1198-1549);
- Zahn Codex 31 - Zahn J., *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis. Sammlung von Urkunden und Urbaren zur Geschichte der ehemals freisingischen Besitzungen in Österreich*, Fontes rerum Austriacarum. Oesterreichische Geschichts-Quellen, XXXI. Band (Wien 1870).
- Zahn Codex 36 - Zahn J., *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis*, III. Band, Fontes rerum Austriacarum. Oesterreichische Geschichts-Quellen, XXXVI. Band (Wien 1871).
- OSTALI OBJAVLJENI VIRI
- Altmann Wilhelm (Hrg.), 1893, *Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*. - Berlin.
- Baraga France, 1995, *Kapiteljski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva*, Acta Ecclesiastica Sloveniae 17. - Ljubljana.
- Bianchi Giuseppe, 1844, *Documenti per la storia del Friuli dal 1317 al 1325*. - Udine.
- Grossmann Karl, 1957, *Jakob Unrest. Österreichische Chronik*, Monumenta Germaniae historica, Scriptorum rerum germanicarum, Nova series, Tomus XI. - Weimar.
- GZL - glej Otorepec Božo, 1955-1966!
- GZS - glej Otorepec Božo, s. a.!
- Hernja Masten Marija, Premzl Primož (ur.), 1998, *Statut mesta Ptuj 1376. Študijska izdaja*, Publikacije Zgodovinskega arhiva Ptuj, Viri 2. - Maribor.
- Hernja Masten Marija, Kos Dušan, 1999, *Statut mesta Ptuja 1513*, Zgodovinski arhiv Ptuj, Viri 3. - Ptuj, Ljubljana.
- Javor Briški Marija, 1995, *Ein spätmittelalterliches Privatgebetbuch. Untersuchung und Beschreibung der Handschrift Ljubljana, National- und Universitätsbibliothek, Ms 224*, neobjavljeno magistrsko delo na Oddelku za germanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. - Ljubljana.
- Joppi Vincenzo, 1891, *Documenti goriziani del secolo XIV*, Archeografo Triestino XVII, Fascicolo I, str. 5-41, in II, str. 293-324.
- Kos Dušan, 1991, *Urbarji za Belo Krajino in Žumberk (15. - 18. stoletje)* I, Viri za zgodovino Slovencev, Trinajsta knjiga. Novejši urbarji za Slovenijo, Prvi zvezek. - Ljubljana.
- Kos Dušan, 1996, *Celjska knjiga listin I. Listine svobodnih gospodov Žovneških do leta 1341*. - Ljubljana, Celje.
- Kos Franc, 1911, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Tretja knjiga (l. 1001.-1100.)*. - Ljubljana.
- Kos Franc, 1915, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Četrta knjiga (l. 1101.-1200.)*. - Ljubljana.
- Kos Franc, 1928, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Peta knjiga (1201.-1246)*, Uredil Milko Kos. - Ljubljana.
- Kos Milko, 1939, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zvezek tretji. Urbarji Slovenskega Primorja. Drugi del*, Viri za zgodovino Slovencev. Knjiga tretja. - Ljubljana.
- Kos Milko, 1954, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zvezek prvi. Urbarji salzburske nadškofije*, Viri za zgodovino Slovencev. Knjiga prva. - Ljubljana.
- Krones Franz, 1883, *Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli*. - Graz.
- Losserth Johann, 1911, *Das Archiv des Hauses Stubenberg. (Supplement II.) Archivregister von Wurmberg aus den Jahren 1498 und 1543 nebst einem Wurmberger Schloßinventar von 1525*, Veröffentlichungen der Historischen Landes-Kommission für Steiermark XXVIII. - Graz.
- Mihelič Darja, 1984, *Najstarejša piranska notarska knjiga (1281 do 1287/89)*, Viri za zgodovino Slovencev, Knjiga sedma. - Ljubljana.
- Mihelič Darja, 1986, *Piranska notarska knjiga (1284-1288)*, Drugi zvezek, Viri za zgodovino Slovencev. Knjiga deveta. - Ljubljana.
- Mlinarič Jože, 1981, *Gradivo za zgodovino Maribora. VII. zvezek. Listine 1446-1465*. - Maribor.
- Otorepec Božo, s. a., citirano kot GZS, *Gradivo za zgodovino Slovencev 1246-1500*, tipkopis na

- Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana. – Ljubljana.
- Otorepec Božo, 1955-1966, citirano kot GZL, *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku I-IX*. – Ljubljana.
- Otorepec Božo, 1995, *Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine) 1270-1405*, Viri za zgodovino Slovencev 14. – Ljubljana.
- Otorepec Božo, 1996, *Seznam "deželnih sovražnikov" na Kranjskem in Štajerskem iz okoli 1440. Iz borb med Celjskimi grofi in Habsburžani v letih 1436-1443*, v: Grafenauerjev zbornik, str. 331-342. – Ljubljana.
- Stanonik Janez, 1957, *Ostanki srednjeveškega nemškega slovstva na Kranjskem* (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani; disertacija). – Ljubljana.
- Tkalčič Ivan Krst., 1894, *Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba pri stolnici Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske, Svezak drugi (izprave: 1400-1499)*. – Zagreb.
- Vale Giuseppe, 1943, *Itinerario di Paolo Santonino in Carintia, Stiria e Carniola negli anni 1485-1487 (Codice vaticano latino 3795)*, Studi e testi 103. – Città del Vaticano.
- Wolf Adam, 1875, *Die Selbstbiographie Christophs von Thein 1453-1516*, v: Archiv für österreichische Geschichte 53/1, str. 103-123. – Wien.
- Zahn Joseph v., 1877, *Austro – Friulana. Sammlung von Actenstücken zur Geschichte des Conflictes Herzog Rudolfs IV. von Österreich mit dem Patriarchate von Aquileja 1358-1365, Fontes rerum austriacarum II/40, Österreichische Geschichtsquellen*. – Wien.
- Zahn Joseph v., 1899, *Steirische Miscellen. Zur Orts- und Culturgeschichte der Steiermark*. – Graz.
- LITERATURA**
- AA.VV., 1983, *Vodnik po zbirkah Pokrajinskega muzeja Celje*. – Celje.
- AA.VV., 1987, *Zakladi, pričevanja Ptuja in Ormoža*, katalog razstave v Ljubljani. – Ljubljana.
- Baš Angelos, 1970, *Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju*. – Ljubljana.
- Bernik France et al., 1992, *Brižinski spomeniki. Znanstvenokritična izdaja*, Monumenta Slovenica 3. – Ljubljana.
- Bitenc Polona in Knific Timotej, 1997, *Arheološko najdišče Ljublanica*, Argo 40/2, str. 19-32. – Ljubljana.
- Boccia Lionello, 1972, *Glossarium armorum. Arma defensiva* (Edizione italiana: Armi difensive). – Graz.
- Boenheim Wendelin, 1966, *Handbuch der Waffenkunde. Das Waffenwesen in seiner historischen Entwicklung vom Beginn des Mittelalters bis zum Ende des 18. Jahrhunderts* (ponatis izdaje iz 1890). – Graz.
- Bressan Fabrizio, 1998, *Armi e cavalleria. La pratica militare nel Medioevo secc. XI-XV*, La spada e il melograno. Vita quotidiana al castello medioevale 1271-1500 (a cura di Lucia Pillon), str. 85-99. – Gorizia.
- Ciglenceki Marjeta in Selinšek Polona, 1999, *Zbirka orožja na ptujskem gradu*, razstavni katalog. – Ptuj.
- Dejak Vlasta, 1995, *Orožje iz Posavskega muzeja*, razstavni katalog. – Brežice.
- Demmin August, 1893, *Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwicklungen von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Eine Encyclopädie der Waffenkunde* (4. izdaja). – Leipzig.
- Diefenbach Laurentius, 1857, *Glossarium latino – germanicum mediae et infimae aetatis*. – Francofurti ad Moenum.
- Edge David & Paddock John Miles, 1995, *Arms & Armour of the Medieval Knight* (ponatis izdaje iz 1988). – London.
- Fugger Gerladnik Rolanda (ur.), 1999, *Grofje Celjski*, katalog razstave, Pokrajinski muzej Celje 1999. – Celje.
- Grafenauer Bogo, 1952, *Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev*. – Ljubljana.
- Grošelj Milan, 1970, *De nonnullis vocibus in Lexico Latinitatis mediae aevi Jugoslaviae fasc. I & II obviis*, Linguistica X/1, str. 85. – Ljubljana.
- Horvat Jasna, 1995, *Gotsko stensko slikarstvo – vir za materialno kulturo*, v: Gotika v Sloveniji – svet predmetov (ur. M. Lozar Štamcar), katalog razstave Narodnega muzeja, str. 137-155. – Ljubljana.
- Horvat Jasna, 1998, *Likovne upodobitve predmetov premične kulturne dediščine (obdobje poznega srednjega veka)*, tipkopišna doktorska disertacija na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. – Ljubljana.
- Il novissimo Melzi. Dizionario italiano, I. Linguistico*, 1942. – Milano.
- Knific Timotej, 1995, *Vojščaki iz mesta Karnija*, Kranjski zbornik 1995, str. 23-40. – Kranj.
- Knific Timotej, 1999, *Arheološko najdišče Gradišče nad Bašljem*, Preddvor v času in prostoru. Zbornik Občine Preddvor, 1999, str. 55-67. – Preddvor.
- Knific Timotej in Svobljak Drago, 1984, *Grobovi langobardskih vojščakov iz Solkana (Nova Gorica)*, Arheološki vestnik 35, str. 277-292. – Ljubljana.
- Kos Dušan, 1995, *Pamet pod šlemom, zvestoba denarju. Plemiški karierizem v luči uradovanja*,

- služenja in vojskovanja v poznem srednjem ve-
ku, Časopis za zgodovino in narodopisje 66, n.
v. 31, 2. zv., str. 207-235. – Maribor.
- Kos Dušan, 1997, *Turnirska knjiga Gašperja Lam-
bergerja. Čas bojevnikov*. – Ljubljana.
- Kos Dušan, 1998, *Kdor z mestom ne trpi, naj se z
mestom ne krepí. Ptujski statut iz leta 1376,
člen 94*, katalog razstave na Ljubljanskem gra-
du ob Dnevih evropske kulturne dediščine, 23.
september do 10. oktober 1998. – Ljubljana.
- Kosi Miha, 1998, *Potujoči srednji vek. Cesta, po-
potnik in promet na Slovenskem med antiko in
16. stoletjem*, Zbirka ZRC 20. – Ljubljana.
- Kosi Miha, 2000, *Viteški red*, geslo v Enciklopediji
Slovenije 14. – Ljubljana.
- Kosi Miha, 2001, *The Age of the Crusades in the
Southeast of the Empire (between the Alps and
the Adriatic)*, Expanding the Frontiers of
Medieval Latin Christianity. The Crusades and
the Military Orders. – Budapest (v tisku).
- Kostrenčič Marko (ur.), 1973, *Lexicon latinitatis
medii aevi Iugoslaviae*, Vol. I (A-K). – Za-
grabia.
- Kostrenčič Marko (ur.), 1978, *Lexicon latinitatis
medii aevi Iugoslaviae*, Vol. II (L-Z). – Za-
grabia.
- Kühnel Harry (ur.), 1992, *Bildwörterbuch der
Kleidung und Rüstung. Vom Alten Orient bis
zum ausgehenden Mittelalter*, Kröners Taschen-
ausgabe Band 453. – Stuttgart.
- Lexer Matthias, 1872, *Mittelhochdeutsches Hand-
wörterbuch I*. – Leipzig.
- Lozar Štamcar (ur.), 1995, *Gotika v Sloveniji – svet
predmetov*, Narodni muzej 1995. – Ljubljana.
- Mihelič Darja, 1985, *Neagrarno gospodarstvo
Pirana od 1280 do 1340*, Dela 1. razreda SAZU
27. – Ljubljana.
- Milič Zoran in Šubic Prisljan Jana, 1997, *Uporaba
rentgenskih žarkov v arheologiji in arheološki
konservaciji*, Argo 40/2, str. 91-104. – Ljubljana.
- Nadolski Andrzej (ur.), 1990, *Uzbrojenie w Polsce
średniowiecznej 1350-1450*. – Łódź.
- Okoliš Stane, 1995, *Izseki iz zgodovine Loža in
okolice (1. del)*, v: Zgodovinski časopis 49/3, str.
353-378. – Ljubljana.
- Osmuk Nada, 1978, *Nove najdbe iz časov pre-
seljevanja narodov v spodnji Vipavski dolini*,
Arheološki vestnik 29, str. 464-474. – Ljubljana.
- Otorepec Božo, 1956, *Prebivalstvo Kamnika v sred-
njem veu*, v: II. Kamniški zbornik, str. 67-101.
– Kamnik.
- Otorepec Božo, 1957, *Donesek h gospodarski zgo-
dovini Kamnika do XVI. stoletja*, v: III. Kam-
niški zbornik, str. 43-61. – Kamnik.
- Peršič Janez, 1999, *Židje in kreditno poslovanje v
srednjeveškem Piranu*, Historia 3. Znanstvena
zbirka Oddelka za zgodovino Filozofske fa-
kultete Univerze v Ljubljani. – Ljubljana.
- Pleterski Andrej, 1987, *Sebenjski zaklad*, Arheološki
vestnik 38, str. 237-330. – Ljubljana.
- Seitz Heribert, 1965, *Blankwaffen I. Geschichte und
Typenentwicklung im europäischen Kultur-
bereich. Von den prähistorischen Zeiten bis zum
Ende des 16. Jahrhundert*. – Braunschweig.
- Simoniti Vasko, 1991, *Vojaška organizacija na Slo-
venskem v 16. stoletju*. – Ljubljana.
- Stanonik Janez, 1973, *Althochdeutsche Glossen aus
Ljubljanaer Handschriften*, v: Acta Neophilo-
logica VI, str. 3-24. – Ljubljana.
- Stopar Ivan, 1998, *Grajske stavbe v osrednji Slo-
veniji. I. Gorenjska. Tretja knjiga: Med Polho-
vim Gradcem in Smednikom*. – Ljubljana.
- Stowasser J. M., 1900, *Lateinisch-Deutsches Schul-
wörterbuch*. – Prag, Wien, Leipzig.
- Svoljšak Drago et al., 1997, *Novo gradivo v Arhe-
ološkem oddelku Narodnega muzeja v Ljubljani
(pridobljeno v letih od 1987 do 1993)*, Varstvo
spomenikov 36/94-95, str. 224-294. – Ljubljana.
- Škaler Stanko, 1974, *Krško*, Varstvo spomenikov
XVII-XIX/1, str. 171. – Ljubljana.
- Štih Peter, 1994, *Goriški grofje ter njihovi ministe-
riali in militi v Istri in na Kranjskem*. – Ljubljana.
- Šumrada Janez, 1986, *Šteberski in njihova posest v
srednjem veu*, v: Notranjski listi III, str. 47-60.
– Cerknica.
- Šumrada Janez, 1987, *O popravilu bovške ceste na
prelomu iz 14. v 15. stoletje*, v: Zgodovinski
časopis 41/2, str. 313-319. – Ljubljana.
- Švajncer Janez J., 1992, *Vojna in vojaška zgodovina
Slovencev*. – Ljubljana.
- Tancik Ferdinand, s.a., *Topništvo in njegov razvoj
v Sloveniji* (rokopis).
- Tancik Ferdinand, 1966, *Orožje v škofjeloškem
gradu v prvi četrtini 14. stoletja*, v: Loški raz-
zgledi 13, str. 44-66. – Škofja Loka.
- Tancik Ferdinand, 1971, *Orožje in bojna oprema
od naselitve Slovencev do konca 17. stoletja*,
katalog ob razstavi v Narodnem muzeju, 1971.
– Ljubljana.
- Tancik Ferdinand, 1973, *Vojna stroka v obdobju
od leta 1500 do 1650*, Kmečki punti na Sloven-
skem. Razprave in katalog dokumentov, Situla
13, str. 69-92. – Ljubljana.
- Tancik Ferdinand, 1975, *Bojna oprema in orožje v
zbirki militarij Pokrajinskega muzeja v Ptujju*,
Ptujski zbornik IV, str. 351-354. – Maribor.
- Troso Mario, 1988, *Le armi in asta. Delle fanterie
europee (1000-1500). Con uno studio esemplifi-
cativo delle coeve tattiche di combattimento e
tecniche di impiego e una trattazione det-
tagliata su Roncole, Ronche, Ronconi*. – Novara.
- Trotter Kamillo, 1954, *Die Burggrafen von Lienz
und zum Lueg*, v: Schlern-Schriften 105. – Inns-
bruck.

- Ulčar Miroslav (ur.), 1995, *Enciklopedija orožja (Orožje skozi sedem tisočletij)*. – Ljubljana.
- Uršič Milena, 1975, *Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske*, SAZU, Dela 28. – Ljubljana.
- Voje Ignacij, 1996, *Slovenci pod pritiskom turškega nasilja*, Razprave Filozofske fakultete. – Ljubljana.
- Žargi Matija, 1995, *Srednji vek – "druga železna doba"*, v: *Gotika v Sloveniji - svet predmetov*, Narodni muzej 1995 (ur. Maja Lozar Štamcar), str. 175-185 - Ljubljana.
- Žvanut Maja, 1995, *Pisni viri za materialno kulturo v obdobju gotike na Slovenskem*, v: *Gotika v Sloveniji - svet predmetov*, Narodni muzej 1995 (ur. Maja Lozar Štamcar), str. 121-135. - Ljubljana.

ZUSAMMENFASSUNG

Habent sua fata gladii, habent sua fata arma! (Ein Beitrag zu Fachausdrücken für Waffen und Kriegsausrüstung in den mittelalterlichen schriftlichen Quellen für den slowenischen Raum)

Ausgehend von der Bearbeitung von archäologischen Funden mittelalterlicher Schwerter haben wir 308 lateinische, deutsche und italienische Ausdrücke für Waffen und Kriegsausrüstung in den mittelalterlichen schriftlichen Quellen für den slowenischen Raum (ca. 1000-1500) gesammelt. Durch sie verweisen wir auf Kontexte, in denen diese Gegenstände in schriftlichen Quellen vorkommen und die für eine vollständigere archäologische und historische Interpretation von Funden von Bedeutung sein können. Diese Kontexte reichen von der Handlung einer Einzelperson (z.B. Erwerbung eines Schwertes) oder Besitzstandes (Nachlaß im Todesfall) bis zur Angabe über Anzahl und Verteilung der Waffen auf einer Burg, so wie sie dem Inventarverzeichnis oder dem Urbar zu entnehmen ist. Sie können komplexe Erscheinungen und Strukturen widerspiegeln, z.B. den Handel (Mauttarife), Rechtsnormen oder Bräuche (Waffensegen) oder sogar Mentalität (Segen).

Angaben findet man in Quellen unterschiedlicher Art: 1. Urkunden, vor allem Inventare und Testamente; 2. Urbare und Lehenbücher; 3. Notar-, Vizedom-, Rechnungs- und Mautbücher; 4. Stadtstatute; 5. Chroniken, Reisetagebücher, Biographien, Memoiren; 6. Notizbücher; 7. Glossare. In das alphabetische Verzeichnis der Benennungen mit slowenischen Übersetzungen bzw. Beschreib-

ungen (der Funktion) sowie mit genauer Angabe und Datierung der Quellen wurden auch einige Berufs- und Amtsbezeichnungen sowie Bezeichnungen für allgemeine Begriffe im Zusammenhang mit Waffen und Kriegswesen mit aufgenommen. Die Übersetzungen der einzelnen Benennungen wurden nicht kritisch überprüft bzw. mit der übrigen Fachliteratur verglichen, von einigen wenigen Ausnahmen abgesehen. Die gegenwärtige Kenntnis von Quellen und Problematik erlaubt noch keine genaue Bestimmung der Benennungen, keine Analyse der einzelnen Begriffsgruppen von Ausdrücken (im Hinblick auf Herkunftsbereich der Quellen, Zeitabschnitt, verwendete Sprache oder etwa Waffenart) sowie keine Vergleiche, vor allem mit materiellen Überresten. Wir sind uns der Schwierigkeiten bewußt, die bei der Suche und Interpretation von Verhältnissen zwischen Wort und bezeichnetem Gegenstand entstehen, aber auch bei der sprachlichen Definition selbst und bei der räumlichen Verbreitung der Bezeichnungen - typische terminologische Probleme haben ihren Ursprung in mangelhaften Interpretationen, in nicht eindeutig definierten mittelalterlichen Bezeichnungen, wobei regionale und zeitliche Varianten außer acht gelassen werden (Beispiel: die Bezeichnung *runconus*).

Der Beitrag soll Anregungen vermitteln zum weiteren (systematischen) Suchen, Sammeln und Untersuchen solcher Angaben, jedenfalls im Zusammenhang bzw. Vergleich zu den anderen komplementären, materiellen Quellenarten. Für die Erforschung der mittelalterlichen Waffen und Kriegsausrüstung ist ein interdisziplinäres Herangehen dringend bei gleichzeitiger Verwendung sowohl archäologischer als auch ikonographischer und schriftlicher Quellen. Eine einseitige Auseinandersetzung mit der Thematik vom Standpunkt eines einzigen Faches und mit Hilfe von einer einzigen Quellenart führt zu sich widersprechenden und häufig falschen Ergebnissen, und zwar als Folge ungleichmäßigen Zustands und unterschiedlicher Aussagekraft der einzelnen Quellenarten, aber auch der unterschiedlichen theoretischen und methodologischen Ausgangspunkte des jeweiligen Faches. Der eigentliche Gegenstand und das wahre Ziel der künftigen Forschungsarbeit soll nicht nur ein konkretes Waffenexemplar und dessen funktionale, typologische und chronologische Bestimmung (oder dessen Benennung und Darstellung) sein, vielmehr geht es, vermittelt durch Kontexte, in denen der Gegenstand vorkommt, auch und vor allem um die Menschen verschiedener Gesellschaftsgruppen und -schichten, die im Mittelalter auf die eine oder andere Art mit Waffen und Kriegsausrüstung, Kriegswesen und Kriegführung zu tun haben.